

De slag van Neurenberg, arrogantie, en aanstellers.

De rol die Portugees voetbal, in de Nederlandse sportmedia, speelt in het zich thuis voelen van de Portugees-Nederlandse migrant.

Student Name: Ricardo Roque dos Santos

Student Number: 383812

Supervisor: Jacco van Sterkenburg

Media & Cultuur

Erasmus School of History, Culture and Communication

Erasmus University Rotterdam

Master Thesis

June, 2014.

Voorwoord

Frontiers fix the boundaries of countries, divide people and create national compartments, a fact reflected in maps and territories, but, people have always and even more so in the enlarged communitarian space, moved easily because emigration is, essentially, moving. A change of house, scenery, work and country is, in most cases, based on a wish to improve conditions of life and family. Fifty years ago, (on the 22nd of November 1963) The Convention between the Netherlands and the Portuguese Republic was signed in Lisbon regarding emigration, recruitment and the outplacement of Portuguese workers in the Netherlands. And whereas this Protocol marked, in the beginning, the arrival of a small group of workers also known as “gastarbeiders” to this country, the number of Portuguese in search of a better life since then has grown steadily.

This group of immigrants, that continued growing, gave birth to a generation of young people, aged between 20 and 45 years, forming an example that Ricardo Roque dos Santos analyzed and described in his master thesis. The goal is to reflect on the position of these youngsters who are perfectly integrated in Dutch society (they speak, for example, the language in a correct way, an advantage that most of their parents never had) and maintain perfectly normal relationships with the Dutch of their own generation. Using the comments on football, a sport that is very much appreciated by both countries, he analyzed the reactions as an indication of the habits and values of those who live and feel integrated in Dutch society as well as the emotions of those who feel and vibrate like Portuguese when it comes to the merits of their sportive heroes and the critics possibly made by Dutch people. To resume his analyses, Ricardo Roque dos Santos drew the conclusion that the diversity and variety of opinions regarding such a controversial subject as football does not stand in the way of a close relationship between Dutch and Portuguese from the same or different generations.

If we want to have a fruitful future, this common way of being Portuguese has to be based on plurality, tolerance and an imaginative belief that is attractive for new generations. This is how Portuguese people will remain an important component in the economic development and social wellbeing of Dutch society that welcomed them and has grown with their daily work.

José de Bouza Serrano
Ambassador of Portugal

Hoofdstukken

1. Inleiding	6
1.1 Aanleiding	6
1.2 Sportmedia	7
1.3 Onderzoek naar de Portugese gemeenschap	8
1.4 Onderzoek naar sportmedia	10
1.5 Relevantie	11
1.6 Doel en onderzoeksvraag	12
1.7 Reflectie op eigen identiteit	13
1.8 Indeling thesis	15
2. Theorie	16
2.1 Terminologie	16
2.1.1 Cultuur en culturele identiteit	16
2.1.2 Migrant	18
2.2 De Portugese gemeenschap in Nederland	18
2.2.1 Historisch overzicht	19
2.2.2 Maatschappelijke situatie	20
2.3 <i>Imagined Community</i>	22
2.4 Identificatie	23
2.5 <i>Cosmopolitanism</i>	24
2.6 Media	26
2.6.1 <i>Belonging</i>	27
2.6.2 <i>Reterritorialization</i>	29
2.6.3 Mediareceptie	29
2.6.4 Sportmedia	33

3. Onderzoekopzet	37
3.1 Datacollectie	37
3.1.1 Methode	37
3.1.2 Operationalisering	38
3.1.3 Doelgroep	40
3.1.4 Rekrutering	41
3.2 Data-analyse	42
3.2.1 Ethische aspecten	42
3.2.2. Codering	43
4. Resultaten	45
4.1 Sociaal milieu	45
4.1.1 Sociale kringen	45
4.1.2 Belang integratie	47
4.1.3 Openheid naar andere culturen	48
4.2 Identiteit en loyaliteit	49
4.2.1 Nationaliteiten	49
4.2.2 Gemixt voelen	51
4.2.3 Nederlands voelen	52
4.2.4 Portugees voelen	53
4.2.5 Thuis voelen	55
4.3 Buitensluiting	56
4.3.1 Gevoel van buitensluiting	56
4.3.2 Relativering buitensluiting	59

4.4 Voetbal	60
4.4.1 Belang voetbal	60
4.4.2 identificatie met nationaal elftal	61
4.4.3 Negatieve media	63
4.4.4 Positieve media	65
4.4.5 Verklaring negatieve media	65
4.4.6 Lezingen sportmedia	67
4.4.7 Gevolgen media	69
4.4.8 Relativering sportmedia	72
5. Conclusie	75
5.1 Discussie	76
5.2 Beperkingen en toekomstig onderzoek	81
Literatuurlijst	83
Bijlagen	86

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Op 22 november 2013 was het 50 jaar geleden dat er een verdrag werd getekend tussen Nederland en Portugal die de komst van een golf gastarbeiders inluidde. Veel migranten zijn in Nederland gebleven en elk jaar vertrekken er migranten, maar komen er ook nieuwe bij. In Nederland bevinden zich, volgens cijfers uit 2010, iets meer dan 21.000 geregistreerde mensen met de Portugese nationaliteit (FORUM, 2010). Dit is slechts een klein gedeelte van de Portugese diaspora en een relatief kleine etnische groep in Nederland. Een mogelijke reden dat deze groep vaak over het hoofd wordt gezien, bijvoorbeeld in het immigratie- en integratiedebat, is de kleinschaligheid van deze groep. Ook zou de acceptatie door de Nederlandse samenleving een reden kunnen zijn voor de onder-representatie van de groep in dergelijke debatten. Volgens Lindo en De Vries (1998) presteren Zuid-Europese jongeren goed in het onderwijs. De meeste mensen reageren hier niet verbaasd op omdat het overeenkomt met het beeld dat ze van Zuid-Europese migrantenjongeren hebben. Namelijk een groep die inmiddels geïntegreerd is in alle sectoren van de samenleving. Portugese jongeren doen in geen enkel opzicht onder voor hun leeftijdsgenoten uit andere Zuid-Europese landen (Lindo & De Vries, 1998). Dat deze jongeren volledig geïntegreerd zijn wil niet per definitie zeggen dat ze zich ook thuis voelen in Nederland. Een soortgelijk voorbeeld is te zien in het boek *Gods toorn over Nederland* van de bekende Portugese schrijver, Rentes de Carvalho (2008). Rentes de Carvalho is in de jaren 50 naar Nederland gemigreerd, waar hij in 1964 aan de Universiteit van Amsterdam zijn doctoraal in Portugese letterkunde behaalde. Aan dezelfde universiteit doceerde hij tot 1988 Portugese taal en letterkunde (Rentes de Carvalho, 2013). Het boek vertelt het verhaal van een migrant die zich na 50 jaar in Nederland te hebben gewoond nog steeds verscheurd voelt tussen twee culturen. Hij vertelt over zijn omgang met de Nederlandse samenleving en cultuur, waarbij hij niet altijd even positief is (Rentes de Carvalho, 2008). Ondanks dat Portugese jongeren geïntegreerd zijn vertonen ze de neiging om met mensen uit de eigen groep om te gaan. Hiermee onderscheiden de Portugezen zich van andere Zuid-Europeanen in Nederland, die een minder sterke onderlinge cohesie vertonen (Lindo & De Vries, 1998). Uit eerdere gesprekken die ik gevoerd heb lijkt er, bij het bespreken van voetbal,

onder sommige Portugees-Nederlandse jongeren een zekere negatieve houding tegenover de Nederlandse samenleving of identiteit te bestaan. Tegelijkertijd bestaat er een sterke identificatie met de Portugese nationaliteit. Dit zou er wellicht een teken van kunnen zijn dat - ondanks dat Portugees-Nederlandse jongeren geïntegreerd zijn in de samenleving - ze zich niet of niet helemaal thuis voelen in Nederland. Een interessante vraag om te stellen is de vraag hoe Portugees-Nederlandse jongeren zich thuis voelen in Nederland.

1.2 Sportmedia

De sportmedia kunnen een belangrijk platform zijn om ideeën over etniciteit en natie - en binding met de natie - te reflecteren en te versterken (Van Sterkenburg, 2013). In de Nederlandse berichtgeving over sport komt Portugal vaak aan bod. Onder andere omdat in de afgelopen jaren er geregeld voetbalwedstrijden hebben plaatsgevonden tussen Nederland en Portugal, maar bijvoorbeeld ook omdat Cristiano Ronaldo en José Mourinho, beiden van Portugese komaf, veelbesproken personen zijn in de voetbalwereld. In discussies over voetbal bestaan er zekere spanningen tussen Portugal en Nederland. Cristiano Ronaldo en José Mourinho zijn in de media wel eens het mikpunt van spot of afkeer geweest. Een voorbeeld hiervan is een artikel dat op 14 januari 2014 in het AD.nl verscheen naar aanleiding van het winnen van de Gouden Bal, de prijs voor de voetballer van het jaar, door Cristiano Ronaldo. De titel van het artikel was: 'Waarom we nooit écht van Ronaldo zullen houden' (Mossou, 2014). Er wordt niet duidelijk gemaakt wie deze "we" precies zijn, maar een waarschijnlijke interpretatie is dat het 'de Nederlanders' zijn. In het artikel werd Ronaldo geprezen om zijn kwaliteiten als wereldvoetballer, maar bekritiseerd om zijn "eeuwig gladde kapsel", "holle zinnen", "photoshoplichaam" en om zijn "maniertjes" (Mossou, 2014). Op Facebook plaatste een Portugees-Nederlandse migrant dit artikel met het commentaar "HAAT, HAAT & Nog Eens HAAT! @Sjoerd Mossou". Ik speculeer dat hiermee bedoeld wordt dat het artikel geschreven is uit haat jegens Cristiano Ronaldo. Veel van de reacties, die vervolgens op de link naar dit artikel op Facebook verschenen, veroordeelden het artikel en de auteur. Een van de reacties sprak zelfs over het willen gebruiken van geweld tegen de auteur. Andere reacties spraken over jaloezie van de auteur, maar ook van Nederlanders. Alhoewel Ronaldo niet aangevallen wordt

op zijn Portugese nationaliteit, is hij mogelijk voor veel Portugezen een belichaming van de Portugese cultuur. Een vraag die gesteld zou kunnen worden is dan of de Portugezen (c.q. de Portugees-Nederlandse migranten) dit zien als een aanval op hun Portugese cultuur. Als dit zo ervaren wordt zou ook de vraag gesteld kunnen worden of dergelijke 'aanvallen' invloed hebben op of en hoe de Portugees-Nederlandse migrant zich thuis voelt in Nederland.

1.3 Onderzoek naar de Portugese gemeenschap

Er is veel onderzoek gedaan naar migranten in Nederland. Deze onderzoeken focussen zich voornamelijk op de grote etnische groepen zoals de Marokkanen, Turken, Surinamers of Chinezen (Bink & Massarro, n.d.; Chow, Zwier, & Van Zoonen, 2008; Driessen, 2010; Shadid, 2009; Van Sterkenburg, 2013). Ook is er literatuur te vinden over de media en etniciteit in Nederland (Bink & Massarro, n.d.; Chow, Zwier, & Van Zoonen, 2008; Van Sterkenburg, 2013). Zo onderzoeken Bink en Massarro (n.d.) in hoeverre de etnisch culturele diversiteit van Nederland in de media weerspiegeld wordt, met name in de mediaproducten die zich richten op migranten of de multiculturele samenleving. Chow et al. (2008) onderzoeken van welke media Chinees-Nederlandse jongeren gebruik maken en hoe dit samenhangt met de manier waarop jongeren zich identificeren als Chinees, Nederlands, beide, of geen van beide.

Er zijn een aantal onderzoeken gedaan naar de Portugese diaspora in het buitenland. Zo beschrijft Gold (2012) drie onderzoeken naar Portugese migranten in de Verenigde Staten en Canada en de affiliatie die ze wel of niet hebben met het thuisland. Hij ondervond dat de Portugese gemeenschappen in de Verenigde Staten nauwere banden onderhouden met het thuisland, terwijl Portugezen in Canada meer begaan zijn met de lokale cultuur. Hier lag onder andere aan ten grondslag dat de Canadese autoriteiten opener waren in het verwelkomen van deze migranten dan de autoriteiten van de Verenigde Staten. Klimt (2010) onderzocht de *national belongings* van Portugees-Duitse migranten met Portugal, Duitsland en Europa. Morley (2001) beschrijft de term *belongings* als de lokale, nationale of transnationale gemeenschappen waarin mensen vinden dat ze thuis zijn. Klimt onderzoekt de manier waarop Portugese migranten in Duitsland zichzelf representeren en ondervond dat Portugese migranten in Duitsland sterke banden met Portugal en de Portugese cultuur onderhouden.

Er is echter zeer weinig te vinden over Portugese migranten in Nederland, nog minder of niet in combinatie met mediaonderzoek. Literatuur over Portugese migranten in Nederland bestaat er voornamelijk op historisch en taalkundig gebied (Schoenmaker-Klein Gunnewiek, 1993; 1998). Desondanks bevatten ze veel bruikbare informatie. Zo wordt een historisch overzicht geschetst van de Portugese migratie naar Nederland door de jaren heen, maar er wordt ook beschreven hoe de Portugese gemeenschap haar cultuur in stand heeft proberen te houden door het vormen van culturele verenigingen. Laarman (2007) onderzocht onder welke omstandigheden een kerkgemeenschap die door Portugeestalige migranten is opgericht, overgenomen kan worden door een andere Portugeestalige etnische groep. Lindo en De Vries (1998) hebben onderzoek gedaan naar migrantenjongeren in Nederland, waarbij uiteenlopende verschillen tussen etnische groepen duidelijk worden gemaakt. Er werd onder andere gekeken naar de onderwijsloopbaan en het sociale milieu van de migranten. Hierbij kwam naar voren dat Zuid-Europese jongeren, waaronder Portugese jongeren, gezien worden als een geïntegreerde groep wiens maatschappelijke positie snel verbetert. Dit komt onder andere door goede schoolprestaties. Echter ondervonden Lindo en De Vries (1998) ook dat Portugese jongeren zich nog vaak in Portugese kringen begeven.

Aan de hand van het begrip *imagined communities* van Anderson (1983) zal, in het volgende hoofdstuk, worden uitgelegd hoe mensen zich met een natie kunnen identificeren en dat het voor mensen mogelijk is om zich met meerdere naties te identificeren. Een fenomeen dat vaker voorkomt bij transnationale migranten. Door in te gaan op verschillende vormen van *cosmopolitanism* zal worden uitgelegd hoe mensen in meer of mindere mate open kunnen staan voor andere culturen.

Morley (2001) stelt dat voor sommige mensen de plek waar ze wonen en hun mediagebruik samenwerken om hun identiteit te verstevigen en vast te zetten. Niet alleen mensen, maar ook media definiëren de identiteit van groepen mensen of een nationale identiteit door middel van framing (selectie, accentuering, en buitensluiting) van berichtgeving. Aksoy en Robins (2000) deden onderzoek naar hoe Turkse migranten in Duitsland gebruik maakten van televisie en stelden dat deze migranten in staat waren over de constructie van hun identiteiten na te denken, omdat ze zich verbonden voelden met meerdere culturen.

1.4 Onderzoek naar sportmedia

Mediateksten kunnen door verschillende mensen op verschillende manieren gelezen worden, afhankelijk van de individuele context van de lezer (Hermes & Reesink, 2003). Niet alleen kunnen andere betekenissen aan de mediatekst gegeven worden dan dat de makers bedoelen. Ook kan er in een tekst de dominante ideologie worden herkend, terwijl deze door de kijker (gedeeltelijk) verworpen, of geaccepteerd wordt (Hermes & Reesink, 2003). Met deze benadering wordt er uit gegaan van een zekere macht van het publiek, alhoewel dit niet wil zeggen dat media, door middel van ideologische en hegemoniale processen, geen gevolgen kunnen hebben. Op deze manier zouden de media van invloed kunnen zijn op bijvoorbeeld nationale identiteit, of hoe iemand zich thuis voelt in, of verbonden voelt met, een bepaald land.

Steeds meer onderzoeken naar complexe sociale fenomenen zoals *globalization*, *nationalism*, *transnationalism*, *cosmopolitanism* en *glocalization* richten zich op moderne sport (Van Hilvoorde, Elling, & Stokvis, 2010). Volgens Giulianotti en Robertson is sport een significant onderwerp voor *global studies*, gezien de rol van sport als drijfveer en meetinstrument van transnationale verandering (Van Hilvoorde et al., 2010). Tiesler en Coelho (2007) stellen dat het kijken naar voetbal evenementen, maar ook het communiceren van kennis over voetbal en de identificatie met een team een belangrijke rol speelt voor miljoenen mensen over de hele wereld, ongeacht waar ze wonen of in wat voor omstandigheden zij leven. Dit maakt voetbal een van de belangrijkste culturele en symbolische uitingen van tegenwoordig.

Van Hilvoorde et al. (2010) hebben onderzoek gedaan naar de relatie tussen sport en nationale trots. Zij ondervonden dat een gevoel van *belonging*, in een land thuis voelen, een voorwaarde is om nationale trots te voelen. Cho (2009) deed onderzoek naar de relatie tussen sportmedia representaties en nationalisme en stelt daarentegen juist dat een toewijding tot een nationaal team het thuis voelen kan creëren.

Van Sterkenburg (2013) onderzocht de verbondenheid van kijkers met het Nederlands elftal. Internationale sport evenementen kunnen zorgen voor een gevoel van nationale saamhorigheid dat verschillen als etniciteit of gender tijdelijk te niet kunnen doen. Zo kan een evenement als het wereldkampioenschap een instrument zijn voor het construeren van een

collectieve nationale identiteit onder kijkers van verschillende etnische identiteiten. Van Sterkenburg onderzoekt of en hoe deze etnische verschillen tijdelijk te niet kunnen worden gedaan door gevoelens van verbondenheid met het Nederlands nationaal elftal en hoe dit verschilt onder diverse etnische groepen. Een van zijn bevindingen was dat een gedeelte van de Marokkaanse-Nederlanders en Surinaamse-Nederlanders net zo begaan was met het Nederlands elftal als de autochtone bevolking. Hij vond echter ook respondenten, voornamelijk Marokkaanse-Nederlanders, die minder met het nationale elftal begaan waren en zich er minder mee verbonden voelden. Zij gaven aan dat de media hier een rol in speelden, omdat ze vonden dat de media, inclusief de sportmedia, negatief bevooroordeeld zijn tegenover Marokkaans-Nederlandse voetbal spelers en Marokkaanse Nederlanders in het algemeen.

In dit onderzoek zouden negatieve uitingen door de sportmedia een rol kunnen spelen in hoe de participanten zich verbonden voelen, of identificeren, met het Nederlands elftal, maar wellicht ook met Nederland in bredere zin. Negatieve berichtgeving over Portugees voetbal door de Nederlandse media zou gezien kunnen worden als een vorm van buitensluiting door de media, wat er toe zou kunnen leiden dat individuen zich niet in Nederland thuis voelen. De voornaamste focus in dit onderzoek zal liggen op of de sportmedia een rol spelen in hoe de Portugees-Nederlandse migrant zich thuis voelt in Nederland.

1.5 Relevantie

De wetenschappelijke relevantie van dit onderzoek is te vinden in de bijdrage die het zal leveren aan de literatuur die er over migranten in Nederland bestaat, een toevoeging die in dit geval relevant is omdat de Portugese migranten in Nederland nog nauwelijks zijn onderzocht. Onderzoek naar migrantenjongeren richt zich vooral op Turken en Marokkanen (Lindo & De Vries, 1998). Volgens Lindo en De Vries (1998) gaat er belangstelling uit naar migrantenjongeren, omdat zij gezien worden als de toekomst van migrantengroepen. Vooral de jongeren die in Nederland geboren zijn. Er wordt verondersteld dat met deze tweede generatie, die haar vorming geheel in Nederland en binnen het Nederlands onderwijs ondergaat, een nieuw tijdperk aanbreekt. Er wordt namelijk verondersteld dat deze generatie met minder problemen geassocieerd zal worden, omdat ze meer aan de Nederlandse samenleving zijn

aangepast. Of dit ook daadwerkelijk zo is, zal nog moeten uitwijzen (Lindo & De Vries, 1998). Het onderzoek zal bijdragen aan een beter begrip van integratie, adaptatie en affiliaties met verschillende landen, maar ook van de rol die de receptie van sportmedia, met name voetbal in de media, heeft op deze affiliaties met verschillende landen. In dit onderzoek zijn deze affiliaties, de gevoelens van binding met zowel Nederland als Portugal.

In het feit dat de Portugese gemeenschap een ongeziene etnische minderheid is in Nederland, kan de maatschappelijke relevantie gevonden worden. De hoge mate van integratie in de Nederlandse samenleving van deze groep hoeft immers niet te betekenen dat culturele verschillen ongeadresseerd dienen te blijven. Door onderzoek naar deze etnische groep te doen worden ze wellicht een meer geziene groep, wat van belang is omdat daarmee een completer beeld van de Nederlandse samenleving tot stand komt. Door onderzoek te doen naar kleine etnische groepen en 'westerse migranten' zou er tevens een bijdrage geleverd kunnen worden aan het multiculturele debat in Nederland, dat zich vaak op 'niet-westerse migranten' richt. Daarmee zou een completer en genuanceerder beeld op verschillende kwesties, zoals buitensluiting van groepen mensen en het zich thuis voelen van individuen in Nederland, geschetst kunnen worden.

1.6 Doel en onderzoeksvraag

Er is dus nog weinig onderzoek gedaan naar Portugese migranten in Nederland. Zeker op het gebied van media is er nog veel onderzoek te doen dat zowel relevant is om de complexiteit van de Nederlandse multiculturele samenleving te begrijpen, maar ook om bij te dragen aan kennis over hoe de media, in het geval van dit onderzoek sportmedia, bijdragen aan hoe mensen zich verbonden voelen met, en zich thuis voelen in, een nationale cultuur. Het is hierbij van belang in acht te nemen dat de Portugees-Nederlandse migrant zich zowel kan identificeren met de Portugese als de Nederlandse cultuur en identificatie met het ene land, identificatie met het andere land niet uitsluit. Volgens Corpus Ong (2009) is het dan ook van belang dat er gekeken wordt naar de consumptie gewoontes en naar stromen van materiële, culturele en symbolische goederen om te kijken naar de manier waarop cultuur wordt *detrterritorialized* en *reterritorialized*. Hiermee bedoelt Corpus Ong hoe grenzen vervagen

(*detrterritorialization*) en hoe grenzen opnieuw duidelijk worden gedefinieerd (*reterritorialization*). Het is volgens Corpus Ong van belang dat bij het onderzoeken van het dagelijks leven een hybride perspectief aangehouden moet worden in plaats van een gepolariseerd perspectief. Het hoeft immers niet zo te zijn dat de Portugees-Nederlandse migrant zich alleen Portugees, of alleen Nederlands acht. Deze kan zich tegelijkertijd deel achten van beide culturen. Hierbij moet echter hybriditeit wel kritisch bekeken worden en is het interessant om plekken te onderzoeken waar botsingen en samenspel plaatsvindt. Zoals de plekken waar, voor de Portugees-Nederlandse migrant, de twee culturen in conflict komen, wat het geval zou kunnen zijn als Nederlandse media zich negatief uitlaten over Portugees voetbal.

De inzichten verwoord in dit hoofdstuk hebben geleid tot interesse in de vraag hoe de Portugees-Nederlandse migrant zich thuis voelt in Nederland en of het Portugese voetbal in de Nederlandse media een rol speelt in dit proces. Aan de hand hiervan is de volgende onderzoeksvraag opgesteld die de leidraad zal vormen voor dit onderzoek: ***Welke rol speelt de receptie van Portugees voetbal in de Nederlandse media door Portugees-Nederlandse migranten in het zich thuis voelen in Nederland?***

Om tot een antwoord op deze vraag te komen zullen in het theoretische gedeelte de volgende vragen benaderd worden. Wie is een Portugees-Nederlandse migrant? Wat is de maatschappelijke situatie van de Portugees-Nederlandse migrant in Nederland? Wat is een culturele identiteit? Hoe kan openheid of geslotenheid tegenover andere culturen theoretisch benaderd worden? Hoe beïnvloeden media het zich thuis voelen van mensen?

Het empirische gedeelte van dit onderzoek zal zich voornamelijk richten op de volgende vragen. Voelen Portugees-Nederlandse migranten zich thuis in Nederland? Hoe wordt Portugees voetbal in de Nederlandse media ontvangen door Portugees-Nederlandse migranten? Heeft de receptie van Portugees voetbal in de Nederlandse media invloed op hoe Portugees-Nederlandse migranten zich thuis voelen in Nederland? Aan de hand van interviews met Portugees-Nederlandse migranten zullen deze vragen beantwoord worden.

1.7 Reflectie op eigen identiteit

Bij het verrichten van dit onderzoek is het van belang stil te staan bij mijn eigen identiteit. We

schrijven en spreken altijd vanuit een specifieke cultuur (Hall, 1990). Daarmee beïnvloedt de kwalitatieve onderzoeker het verzamelen, de selectie, en het interpreteren van data. Het gedrag van de onderzoeker beïnvloedt altijd de antwoorden van de participanten, waardoor de resultaten een bepaalde richting op worden gestuurd. Betekenis wordt onderhandeld tussen de participanten en de onderzoeker in een sociale context (Finlay, 2002). In het geval van dit onderzoek is dat niet anders. Te betogen zou zijn, gezien ook ik onderdeel van de Portugese gemeenschap in Nederland ben waar dit onderzoek zich op richt, dat subjectiviteit een rol zou kunnen spelen op verschillende vlakken in dit onderzoek. Zowel bij het selecteren en lezen van literatuur, als bij het afnemen van interviews en het schrijven van het onderzoek. Het is daarom van belang dat ik me van deze positie bewust ben en blijf, zodat ik me los kan maken van zowel mijn Portugese als Nederlandse achtergrond.

Mijn academische educatie heeft mij gefaciliteerd om concreter over mijn identiteit te kunnen nadenken, door onder andere theoretische inzichten te voorzien betreffende identificatie processen van een individu met verschillende culturele achtergronden. In de hoop dit mij in staat heeft gesteld deze processen van een afstand te kunnen analyseren, heb ik geprobeerd in dit onderzoek zo min mogelijk in stereotyperingen te vervallen, en geprobeerd verschillende vertogen te herkennen. Hierbij zal het theoretische raamwerk, dat in hoofdstuk 2 besproken zal worden, mij van dienst zijn. Door vanuit dit theoretisch kader de topiclijst voor de interviews op te stellen, en door de resultaten van de interviews vanuit dit theoretisch perspectief te bekijken, tracht ik mijn eigen identiteit op de achtergrond te zetten. Het theoretisch kader dient onder andere om verschillende identificatie processen te herkennen en te benoemen, om vormen van buitensluiting te herkennen en te benoemen, en om het verband die deze processen van identificatie en vormen van buitensluiting hebben met het zich thuis voelen van individuen duidelijk te maken.

Ondanks dat het theoretisch kader dit onderzoek zal sturen, is het van belang stil te staan bij dat er slechts één van meerdere perspectieven op de wereld belicht wordt en daarmee alleen gedeeltelijke kennis wordt geproduceerd (Leezenberg & De Vries, 2001). In de geesteswetenschap is men immers niet op zoek naar 'de waarheid', maar probeert men interpretaties aan teksten te geven. Hierbij hoeft een nieuwe interpretatie niet per se een oude

te verdringen, en kunnen meerdere interpretaties naast elkaar blijven bestaan, omdat zij verschillende perspectieven belichten (Leezenberg & De Vries, 2001). In het geval van dit onderzoek een perspectief op hoe Portugees-Nederlandse migranten zich thuis voelen in Nederland en de rol van de media hier in. Een specifiek perspectief dat ontstaat zowel door de participanten als door de onderzoeker.

1.8 Indeling thesis

Om de vragen die in dit hoofdstuk zijn geformuleerd te kunnen beantwoorden wordt in het volgende hoofdstuk eerst de in dit onderzoek gehanteerde terminologie behandeld (§2.1). Hierna wordt de context van de Portugese gemeenschap in Nederland behandeld (§2.2). Vervolgens wordt er aan de hand van de het begrip *imagined community* de verbinding met nationale culturen duidelijk gemaakt (§2.3), en met het concept *cosmopolitanism* duidelijk gemaakt hoe openheid tegenover andere culturen zich in verschillende mate en vormen kan uiten (§2.4). Paragraaf 2.5 richt zich op de media, en wordt er ingegaan, met het begrip *belongings*, op hoe media kunnen zorgen voor een gevoel van binnen- en/of buitensluiting van mensen (§2.5.1). Met de begrippen *deterritorialization* en *reterritorialization* wordt duidelijk gemaakt dat grenzen tussen culturen dynamisch zijn en zowel kunnen vervagen als weer duidelijker kunnen worden (§2.5.2). Vervolgens wordt mediareceptie behandeld en de manier waarop kijkers verschillende lezersposities aan kunnen nemen (§2.5.3). Tot slot wordt betoogd hoe sportmedia verbonden zijn met nationale identiteit en kunnen leiden tot binnen- en buitensluiting van groepen mensen (§2.5.4).

In het derde hoofdstuk wordt de gehanteerde methode uitgebreid besproken. Hierin wordt onder ander uitgelegd hoe de vertaalslag van het theoretisch kader naar de topiclijst voor de interviews heeft plaatsgevonden (§ 3.1.3), hoe de participanten zijn geworven (§3.1.4), en hoe de analyse heeft plaatsgevonden (§3.2.2). In hoofdstuk 4 worden vervolgens de resultaten behandeld die verkregen zijn uit het afnemen van de interviews. In hoofdstuk 5 volgt tot slot de conclusie, waarin de bevindingen aan de theorie gerelateerd zullen worden.

2. Theorie

2.1 Terminologie

Dit onderzoek leunt op een aantal termen die gedefinieerd behoren te worden, omdat er meerdere definities van deze termen in omloop zijn en omdat betekenissen constant verandering ondergaan (Hermes & Reesink, 2003). Allereerst worden de termen cultuur en culturele identiteit besproken, twee termen die in dit onderzoek van groot belang zijn omdat het thuis voelen van de Portugees-Nederlandse migrant wordt gerelateerd aan identificatie met cultuur en culturele identiteit. Vervolgens wordt er stil gestaan bij de term migrant, een term waarmee de onderzochte groep kan worden gedefinieerd.

2.1.1 Cultuur en culturele identiteit

Raymond Williams stelt drie brede definities van cultuur voor (Storey, 2006). De eerste definitie omschrijft cultuur als een algemeen proces van intellectuele, spirituele, en esthetische ontwikkeling. Een tweede definitie ziet cultuur als de processen en producten van intellectuele en artistieke activiteit. De derde definitie die Williams voorstelt heeft het over cultuur als een specifieke manier van leven. Dit kan een specifieke manier van leven zijn in een bepaalde periode, maar ook van een volk, of van een bepaalde groep mensen (Storey, 2006). Cultuur wordt in dit onderzoek, in lijn met de laatstgenoemde definitie van Williams, gedefinieerd als een set door mensen afgesproken regels en gebruiken die specifiek is aan een bepaalde groep mensen. Voorbeelden van dergelijke regels zijn de taal, religieuze feestdagen, en ook sport zou hier toe gerekend kunnen worden.

Nauw verbonden met deze definitie van cultuur is de term culturele identiteit. Identiteiten ontstaan omdat we onderscheid maken tussen onszelf en anderen, of tussen de groep(en) waar we toe behoren en andere groepen (Hermes & Reesink, 2003). Stuart Hall (1990) definieert deze term als één gedeelde cultuur, een collectieve identiteit die gedeeld wordt door een groep mensen die een gezamenlijke geschiedenis en gezamenlijke voorouders ervaren. De culturele identiteit reflecteert gezamenlijke historische ervaringen en gedeelde culturele codes, die een groep mensen voorziet van een stabiel referentiekader en raamwerk van betekenissen, die onafhankelijk zijn van verschuivingen en veranderingen in de

geschiedenis van deze groep (Hall, 1990). Voor een belangrijk deel gaat het om hoe mensen dit op een bepaalde manier ervaren. Zo heeft de Portugees-Nederlandse migrant ook een gezamenlijke culturele identiteit. Een voorbeeld van een gedeelde culturele code is de Portugese taal, maar ook de verbondenheid met het Portugese nationale elftal kan gezien worden als een gezamenlijke culturele code. Tot de gedeelde historische ervaringen zouden de ontdekkingsreizen gerekend kunnen worden, maar ook de verplaatsing, dan wel niet van de voorouders naar Nederland. Deze gemeenschappelijke culturele identiteit zorgt voor een gevoel van verbondenheid. Niet alleen onder de gemeenschap in Nederland, maar ook met het thuisland en Portugese gemeenschappen in andere landen. Deze kijk op culturele identiteit is volgens Hall een krachtige en creatieve drijfveer in opkomende vormen van representatie onder gemarginaliseerde groepen. Hierbij wordt het herontdekken van de identiteit gedreven door de hoop een beter bestaan te vinden dan het huidige leven (Hall, 1990).

Naast deze definitie geeft Hall (1990) ook een andere kijk op culturele identiteit die ook bovengenoemde, gefixeerde, overeenkomsten erkent, maar culturele identiteit ziet als een fluïde proces dat constant aan verandering onderhevig is. Hierbij is culturele identiteit niet alleen een kwestie van 'zijn', maar ook van 'worden' (Hall, 1990). Culturele identiteiten hebben een bepaalde geschiedenis, maar ondergaan in de loop der tijd verandering. Daarom gaat het niet alleen om de vraag wat we zijn, maar ook om wat we zijn geworden.

Er wordt in dit onderzoek zowel gebruik gemaakt van de termen culturele identiteit, nationale identiteit en etnische identiteit (ethniciteit). Alhoewel verschillen in dimensies tussen deze termen niet ontkend dienen te worden, worden ze in dit onderzoek opgevat als de identificatie van een individu met een bepaald land, specifieke culturele codes, en anderen die ook dezelfde identiteit, zoals hierboven beschreven, ervaren. Dit beperkt zich niet tot de inwoners van één land. Deze termen worden zo opgevat omdat de participanten die geïnterviewd worden, een groep met een hybride identiteit, deze termen naar verwachting door elkaar zullen gebruiken zonder oog te hebben voor de verschillen. Echter worden deze verschillende termen wel gebruikt bij het bespreken van onderzoeken die deze termen hanteren in deze thesis, zodat deze onderzoeken niet uit diens context worden getrokken. In de paragraaf over *imagined community* (§2.3) en identificatie (§2.4) zal verder worden toegelicht

hoe deze identificatie plaatsvindt.

2.1.2 Migrant

Met de term migrant kan verwezen worden naar een persoon die zich van een locatie naar een andere locatie verplaatst en zich daar vestigt (Medimmigrant, n.d.). Dit kan zowel van tijdelijke aard zijn, maar ook definitief vestigen inhouden. Dit onderzoek richt zich op personen die in Nederland geboren zijn of hun gehele schoolloopbaan in Nederland doorlopen hebben en waarvan één of beide ouders Portugese migranten zijn. Zij voldoen hiermee niet aan de bovengenoemde definitie van de term migrant. Toch is er gekozen om deze groep ook met de term (Portugees-Nederlandse) migrant de duiden. Alternatieve termen, zoals allochtoon of vreemdeling, hebben vaak een negatieve connotatie. Ook zouden deze tweede (en derde) generatie migranten gezien kunnen worden als metaforische migranten, omdat als ze zich identificeren met meerdere nationale identiteiten betoogd kan worden dat ze zich tussen verschillende culturen verplaatsen. Er worden in verschillende onderzoeken, verschillende termen gebruikt die dezelfde groep duiden, maar met kleine verschillen. Met de term 'tweede generatie' worden bijvoorbeeld diegenen bedoeld die in Nederland zijn geboren uit één of meerdere migrantenouder(s) (Lindo & De Vries, 1998). Bij het bespreken van deze onderzoeken in deze thesis zijn deze termen overgenomen zodat de context van deze onderzoeken zo veel mogelijk behouden blijft.

Het is niet mijn bedoeling om met de term 'migranten' de Portugees-Nederlandse migrant buiten de Nederlandse samenleving te plaatsen. Het is nu eenmaal nodig om de groep waar dit onderzoek zich op richt te duiden. Een duiding in welke vorm dan ook, zet deze groep apart van de norm. Ik zie deze groep dan ook niet per definitie als een afgezonderde groep, het is aan elk individueel lid om te bepalen of zij zich wel of niet deel achten van de Nederlandse samenleving. Dit is onder andere iets wat in deze studie, door middel van interviews, onderzocht zal worden.

2.2 De Portugese gemeenschap in Nederland

Om een beeld van de Portugees-Nederlandse migrant te schetsen zal in deze paragraaf een historisch overzicht uiteengezet worden van de migratie van Portugezen naar Nederland. Ook

zal er beschreven worden hoe de huidige maatschappelijke situatie van de Portugees-Nederlandse migrant er uit ziet.

2.2.1 Historisch overzicht

Portugal is al eeuwenlang bekend met een exodus van delen van de bevolking (Schoenmaker-Klein Gunnewiek, 1993). Een, in de context van dit onderzoek, noemenswaardige golf van migranten was de stroom van Sefardische Joden. Om vervolging te ontkomen vluchtte deze groep eind 16de eeuw en begin 17de eeuw uit Portugal en vestigde zich onder andere in Amsterdam. In 1675 waren er 2500 Sefardische Joden in Amsterdam, waar ze hun eigen Portugese synagoge bouwden. In 1795 bestond deze gemeenschap uit 3000 leden. De Sefardische Joden waren te herkennen aan hun kleding, gewoonten, en aan het spreken van de Portugese taal. Met de komst van de Franse invasie in 1795, kregen alle inwoners van Nederland gelijke rechten. Dit leidde tot het openen van de relatief gesloten Sefardische gemeenschap en uiteindelijk tot een grote mate van integratie in de Nederlandse samenleving. Vandaag de dag zijn achternamen als Coutinho, Querido, en Silva overblijfselen van deze gemeenschap (Schoenmaker-Klein Gunnewiek, 1993).

De situatie in Portugal eind jaren 50 leidde tot een nieuwe golf van emigratie in de jaren 60 en 70, omdat er geen infrastructuur was voor industriële ontwikkeling noch voor moderne landbouw (Schoenmaker-Klein Gunnewiek, 1998). De Portugese economie was afhankelijk van de Afrikaanse koloniën die met goedkope arbeiders grondstoffen produceerden, en van geldovermakingen van Portugese migranten. Na het onafhankelijk worden van de koloniën daalde de levensstandaard in Portugal, wiens economie in grote mate afhankelijk was van inkomsten uit deze landen. Daarnaast hadden de onafhankelijkheidsoorlogen veel geld gekost. Dit leidde tot een grote uitstroom van de bevolking (Schoenmaker-Klein Gunnewiek, 1998). Daarnaast waren er ook een gering aantal Portugezen die vluchtten omdat ze tegen de koloniale oorlogen waren, of vanwege het regime van Salazar, die van 1932 tot 1968 leiding gaf aan het toenmalige autoritaire bewind van Portugal. In de jaren 70 verbleven ongeveer 800 van deze politieke vluchtelingen in Nederland, die na de Anjerrevolutie in 1974 bijna allemaal weer vertrokken (Schoenmaker-Klein Gunnewiek, 1993). De meeste migranten vertrokken naar

Frankrijk, Duitsland, Zuid-Afrika, Brazilië, Venezuela, de Verenigde Staten en Canada. Slechts een beperkte groep vestigde zich in Nederland (Schoenmaker-Klein Gunnewiek, 1993).

In 1998 bevonden zich 8037 personen in Nederland met de Portugese nationaliteit op een bevolking van ruim 15 miljoen mensen, waaronder 623.700 buitenlanders (Schoenmaker-Klein Gunnewiek, 1998). In het nieuwe millennium heeft de groep Portugezen in Nederland een grote groei meegemaakt. In het jaar 2000 stond de teller op 14.281 Portugezen in Nederland. In 2010 stond dit aantal op 21.061, een groei van 47,5% (FORUM, 2010). Er wordt geen specifieke reden gegeven voor de groei van het aantal Portugezen. Een mogelijke reden zou een slechte arbeidsmarkt in Portugal kunnen zijn.

De migranten die zich in Nederland vestigden hielden zich actief bezig met het in stand houden van de Portugese cultuur. Dit deden ze onder andere door het oprichten van Portugese kerken, Portugese scholen (Laarman, 2007), en culturele verenigingen, waar onder andere cursussen werden gegeven en volksdansgroepen actief waren. Ook hadden enkele verenigingen een sportafdeling (Schoenmaker-Klein Gunnewiek, 1998). Deze verenigingen waren niet alleen een plek van dagelijkse sociale interactie, maar onder andere ook een plek waar mensen samen kwamen, en nog steeds komen, om traditionele Portugese feesten te vieren. Tevens dienden deze clubs als sportverenigingen. In Amsterdam is er tegenwoordig nog een zaalvoetbalteam actief. In Den Haag was er in het verleden zowel een voetbal team als een handbal team. Alhoewel de vereniging in Den Haag nog bestaat heeft het geen voetbal team meer. Wel is er een voetbal team gevormd bij een andere Haagse sportvereniging dat voornamelijk uit Portugezen bestaat. Ook in Rotterdam is er een voetbal team, bestaande uit voornamelijk Portugees-Nederlandse migranten, actief geweest. Dit is wellicht een indicatie van het belang van sport voor de Portugees-Nederlandse migrant, de groepscohesie van de Portugese gemeenschap, en het feit dat sport soms gebruikt wordt door een etnische groep om een eigen ontmoetingsplek te creëren.

2.2.2 Maatschappelijk situatie

Lindo en De Vries (1998) ondervonden dat Portugees-Nederlandse jongeren, net zoals Turkse en Marokkaanse jongeren, vaak de nationaliteit van het land van herkomst hebben. Daarnaast

hebben velen ook de Nederlandse nationaliteit die bij de geboorte verworven is, doordat zij met hun ouders zijn mee genaturaliseerd, of na hun 18de door middel van de zogenoemde optie is verkregen (Lindo & De Vries, 1998).

Volgens Lindo en De Vries (1998) is de leeftijd van aankomst van migranten van grote invloed op verschillende levensterreinen. Vaak wordt de tweede generatie, de migranten die in Nederland zijn geboren, gezien als keerpunt, omdat deze generatie geheel in Nederland en binnen het Nederlands onderwijs gevormd wordt. Onder andere leidt dit tot een betere beheersing van de Nederlandse taal en het vergroot de mogelijkheden tot sociale contacten met Nederlanders. Ook kan dit zorgen voor grote verschillen in opvattingen over huwelijk, gezin en de rol van man en vrouw (Lindo & De Vries, 1998).

Het onderwijsniveau van Zuid-Europese jongeren, waaronder Portugees-Nederlandse jongeren, verschilt maar weinig van dat van hun autochtone leeftijdsgenoten. Dit is opmerkelijk omdat de ouders van de jongeren doorgaans voortkomen uit lagere sociaal-economische milieus in het land van herkomst, en in Nederland in lage functies kwamen te werken. De goede onderwijsprestaties van Zuid-Europese jongeren worden niet als opvallend gekenmerkt omdat het overeenkomt met het beeld van deze groep migrantenjongeren. Deze groep wordt namelijk gezien als een groep die geïntegreerd is in alle sectoren van de Nederlandse samenleving (Lindo & De Vries, 1998).

Opvallend is dan ook dat de Portugees-Nederlandse migrant, zowel de eerste als volgende generaties, de neiging vertonen om vooral met mensen uit de eigen groep om te gaan. Hierin onderscheiden Portugezen zich van andere Zuid-Europeanen in Nederland (Lindo & De Vries, 1998). Deze sterke groepscohesie vormt voor Portugees-Nederlandse jongeren echter geen obstakel om maatschappelijk succes te boeken (Lindo & De Vries, 1998). Naast frequent onderling contact, uit deze groepscohesie zich ook in geformaliseerde structuren zoals eerdergenoemde verenigingen, sportclubs, volksdansgroepen en feesten (Lindo & De Vries, 1998). Ook stelt mevrouw Heimans, vertegenwoordiger van de Portugese gemeenschap in Nederland, dat de Portugese taal een belangrijk aspect is van de Portugese identiteit en bijdraagt aan een gevoel van onderlinge verbondenheid (Laarman, 2007). Laarman (2007) stelt dat het levend houden van het Portugees onder de jeugd verbonden is met het idee ooit naar

Portugal terug te keren.

2.3 Imagined Community

De Portugees-Nederlandse migrant beleeft zich dus nog vaak in kringen van de eigen nationale gemeenschap. Anderson (1983) beschrijft hoe deze saamhorigheid in nationalistische zin tot stand is gekomen. Hij vertelt hoe door de boekdrukkunst de talen standaardiseerden. Dit leidde tot een gevoel van saamhorigheid, zowel op linguïstisch gebied als het bewustzijn van een gezamenlijke geschiedenis. Dit zorgde er voor dat grenzen duidelijker werden en het ontstaan van de moderne natie. Anderson noemt het bewustzijn van mensen bij een bepaalde gemeenschap te horen een *imagined community*. Het is *imagined* omdat de leden van natie nooit in contact zullen komen met de meeste van de andere leden van dezelfde natie, maar toch achten ze zich deel van dezelfde gemeenschap (Anderson, 1983). Zo zou de “we”, uit het eerder genoemde artikel ‘Waarom we nooit écht van Ronaldo zullen houden’ (zie inleiding), kunnen verwijzen naar Nederland als *imagined community*. In deze studie zal onder andere onderzocht worden met welke *imagined communities* de participanten zich identificeren.

De identificatiemogelijkheid van mensen is niet per se beperkt tot slechts één enkele natiestaat. Tijd, plaats, en context kunnen hier een rol in spelen. Zo kunnen de leeftijdsfase waarin iemand zich bevindt, culturele context, of een bepaalde locatie van invloed zijn (Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR), 2007). Identiteiten die meerdere culturele settings beslaan worden ook wel transnationale identiteiten (WRR, 2007) of hybride identiteiten (Papastergiadis, 2005) genoemd. Globalisering zorgt er voor dat er meer transnationale identiteiten ontstaan (WRR, 2007). De Portugees-Nederlandse migrant zou zich deel kunnen voelen van zowel de Nederlandse als van de Portugese *imagined community*. In het geval van een hybride culturele identiteit, een identiteit die bestaat uit meerdere culturele identiteiten (Papastergiadis, 2005), kan de identiteit van een individu of een groep mensen worden gevormd door meerdere locaties (Moorti, 2003). Zo zou de Portugees-Nederlandse migrant zich zowel met Nederland als met Portugal kunnen identificeren en zich deel voelen van diens *imagined community*. Volgens Nederveen Pieterse (2001) is culturele hybriditeit een fenomeen waar iedereen dagelijks mee te maken krijgt. Het leidt volgens hem echter niet tot

het vervagen of verdwijnen van grenzen, maar hij stelt dat het mixen van culturen een alledaagse ervaring is geworden.

2.4 Identificatie

Er zijn drie verschillende dimensies te onderscheiden in identificatieprocessen. Bij functionele identificatie worden individuen niet op basis van etniciteit gedefinieerd, maar op grond van hun functie. Ze worden primair gezien als bijvoorbeeld een student aan een bepaalde school, lid van een sportvereniging, of werknemer bij een bepaald bedrijf. Functionele identificatie voorkomt stereotypering en vergroot wederzijdse insluiting. Deze vorm van identificatie ontstaat als mensen gemeenschappelijk belang hebben en waar sprake is van wederzijdse afhankelijkheid (WRR, 2007). Een tweede dimensie van identificatie is normatieve identificatie. Hierbij gaat het om de identificatie van een individu met bepaalde normen en waarden. De WRR (2007) stelt dat als hier geen open debat voor mogelijk is, mensen zich in hun eigen wereld terug trekken. Tot slot wordt emotionele identificatie genoemd als derde dimensie van identificatie. Emotionele identificatie betreft gevoelens van verbondenheid met anderen of met een land. De WRR verbindt de mogelijkheid tot emotionele identificatie met een *sense of belonging*, het ergens thuis voelen. Ook loyaliteit is aan emotionele identificatie verbonden, en het hebben van een enkele of dubbele nationaliteit vormt geen indicatie van de emotionele bindingen of loyaliteiten die individuen hebben. De WRR stelt ook dat het voor individuen makkelijker is om emotionele verbindingen aan te gaan en zich Nederlander te voelen, als de afkomst niet verloochend hoeft te worden (WRR, 2007).

Een motivatie voor identificatie met anderen is dat mensen emotionele bindingen met anderen zoeken. Als individuen zich verbonden voelen met mensen ontstaat er een gevoel van saamhorigheid en kunnen mensen zich thuis voelen, aldus de WRR (2007). Als iemand trots is, dan is diegene blij om van iets deel uit te maken. Het gene waar men zich deel van acht is dan ook een deel van de identiteit van een individu (Van Hilvoorde et al., 2010). Volgens Van Hilvoorde et al. (2010) hoort trots bij de menselijke behoefte ergens bij te horen. Trots kan dus gezien worden als onderdeel van emotionele identificatie. Trots heeft een sterk verband met vernedering, waarbij een gevoel van superioriteit kan omslaan in een gevoel van inferioriteit.

Een gevoel van vernedering kan voortkomen uit afkeer dat inherent is aan het vergelijken van het zelf met anderen en concluderen dat de andere grotere kracht of capaciteiten heeft (Van Hilvoorde et al., 2010).

Als de gevoelens van verbondenheid niet beantwoordt worden door de andere leden, of als de groep als geheel iets wordt aangedaan kan er sprake zijn van krenking, verdriet of agressie (WRR, 2007). Alhoewel groepsgedrag sociologisch en psychologisch logisch gedrag is, kan het wel leiden tot vormen van uitsluiting die onwenselijk zijn (WRR, 2007). Groepen worden immers gedefinieerd door verschillen. Buitensluiting kan ontstaan in het geval dat een groep voortdurend wijst op de eigen goede eigenschappen en de kenmerken van de andere groep die minder goed zijn (WRR, 2007). Met dergelijke stereotypering worden mensen niet meer als individu gezien, maar met eigenschappen die als vaststaand worden gezien. Hiermee kunnen mensen worden neergezet als minderwaardige andere cultuur (WRR, 2007). Als buitenstaanders het gevoel krijgen dat ze minderwaardig zijn kan dit er toe leiden dat ze zich terug trekken en contact met anderen vermijden (WRR, 2007). De WRR noemt het begrip 'articulatiemacht' het vermogen van een groep of institutie om een bepaalde definitie op te leggen die kan zorgen voor in- en uitsluiting. Ook de sportmedia heeft een articulatiemacht, omdat de media groepsclassificaties verspreiden en een groot bereik hebben. Het gaat hierbij om de macht om te benoemen, categoriseren, en identificeren (WRR, 2007). Zo zou ook de Portugees-Nederlandse migrant door mensen of media kunnen worden buitengesloten, dit zal later in dit hoofdstuk worden toegelicht.

2.5 Cosmopolitanism

Het idee van het mixen van culturen, zoals Nederveen Pieterse (2001) stelt, waarbij grenzen niet verdwijnen zien we terug in het concept *cosmopolitanism*. Volgens Corpus Ong (2009) is het kern idee van *cosmopolitanism* een openheid tegenover de wereld. Een *cosmopolitan* is een wereldburger, die interactie aangaat met andere culturen, andere culturen als gelijke erkent, maar tegelijkertijd ook het verschil tussen de culturen erkent. Corpus Ong beschrijft verschillende manieren waarop *cosmopolitanism* tot uiting kan komen. Volgens Corpus Ong is *cosmopolitanism* sterk verbonden aan moraliteit en hij stelt de verschillende uitingen dan ook

op in een moreel continuüm (Corpus Ong, 2009).

De minst morele vorm is *closed cosmopolitanism*, waarbij individuen het idee van openheid verwerpen, het zelf van 'de ander' wordt gescheiden en er geen ruimte is voor andere culturen. Deze manier van denken wordt vaak geassocieerd met fundamentalisme, conservatisme en enclave gemeenschappen (Corpus Ong, 2009). Volgens Ang (2001) zorgt het verlangen naar het thuisland van transnationale gemeenschappen voor een versterking van *anti-cosmopolitan* gevoelens. Een verlangen dat ook onder de Portugees-Nederlandse migranten voor zou kunnen komen. *Closed cosmopolitanism* is, wat mediaconsumptie betreft, vaak te herkennen in de rituelen van transnationale gemeenschappen die nostalgisch verlangen naar een echt en/of verbeeld (*imagined*) thuisland (Corpus Ong, 2009).

In het continuüm van Corpus Ong is *instrumental cosmopolitanism* de volgende uiting. Deze vorm gaat uit van het gebruik van de kennis van andere culturen door een individu om zichzelf te verheffen en te distantiëren van anderen, ook anderen binnen de eigen cultuur (Corpus Ong, 2009).

Aan de morele kant van het continuüm ligt het *banal cosmopolitanism*. Deze vorm heeft betrekking op het in aanraking komen met andere culturen in het alledaagse, waarbij andere culturen geaccepteerd en normaal gevonden worden. Tomlinson (1999) stelt dat een aantal veranderingen zorgen voor een besef van een brede wereld als van belang voor mensen. Als voorbeelden van deze veranderingen noemt hij toegenomen mobiliteit, toenemende mate van multiculturalisme als de norm en de penetratie van media en communicatie technologieën bij mensen thuis (Tomlinson, 1999). Werbner (1999) stelt dat migranten onvermijdelijk om moeten gaan met openheid tegenover de wereld en daarom *cosmopolitanism* een mogelijke identiteit voor hen is. Individuen met een hybride identiteit, zoals het geval zou kunnen zijn bij de Portugees-Nederlandse migrant, zien zich constant in dialoog met een andere cultuur in het dagelijks leven (Corpus Ong, 2009).

De meest morele vorm is *ecstatic cosmopolitanism*. Hierbij worden andere culturen niet alleen geaccepteerd, maar daarnaast ontstaat er medeleven en de wil om anderen te helpen.

Het in aanraking komen met andere culturen gebeurt niet alleen in fysieke plaatsen maar nog veel meer dankzij de media. De consumptie van een grote variatie aan verschillende

media vormen is een katalysator voor *cosmopolitanism* (Corpus Ong, 2009). Het zou dus denkbaar zijn om in de praktijk van alledag *banal cosmopolitanism* terug te zien bij de Portugees-Nederlandse migrant, vanwege diens mogelijke hybride of transnationale identiteit. Daarnaast zou ook *closed cosmopolitanism* te zien kunnen zijn, als ze zich afzetten tegen de Nederlandse cultuur en zich terug trekken in de Portugese cultuur, bijvoorbeeld als gevolg van negatieve berichtgeving in de media. Dit zou een indicatie kunnen zijn van dat ze zich (op bepaalde momenten) niet thuis voelen in Nederland.

Volgens de WRR (2007) kan een kans gezien worden in nationale staten die succesvol weten te opereren in een internationale wereld. Dit vereist internationaal georiënteerde burgers (WRR, 2007). Zo is het Nederlandse ministerie van Buitenlandse Zaken erg internationaal georiënteerd (www.rijksoverheid.nl), maar kan het niet gedefinieerd worden zonder nationale vertogen over Nederland. Zo zou het ervaren van negatieve sportmedia door de Portugees-Nederlandse migrant kunnen bijdragen aan het belichten van nationale vertogen, omdat nationale identiteiten tegenover elkaar worden gesteld. Dit zou *banal cosmopolitanism* kunnen bemoeilijken.

Vanaf de jaren zeventig werd lange tijd positief tegen globalisering aangekeken met ideeën over *cosmopolitanism* en wereldburgerschap (WRR, 2007). Het nationale werd als achterhaald gezien en internationale oriëntaties en wereldburgerschap werden lange tijd in Nederland positief ontvangen. Volgens de WRR (2007) is het inmiddels echter duidelijk dat globalisering er niet voor heeft gezorgd dat we allemaal *cosmopolitans* zijn. Steeds meer Europeanen lijken zich eerder naar binnen dan naar buiten te richten. Er wordt door de WRR gesteld dat een *cosmopolitan* identiteit eerder een zaak en voorrecht van de internationale elite is. Een groot deel van de bevolking oriënteert zich eerder op het niveau van de staat, de regio of zelfs de stad (WRR, 2007). Betoogd zou kunnen worden dat een dergelijke oriëntatie zou kunnen leiden tot het buitensluiten van mensen, omdat grenzen hierdoor scherper worden.

2.6 Media

Madianou (2011) stelt dat het van belang is, bij het doen van onderzoek naar etniciteit, identiteit en diversiteit, om een *bottom-up* perspectief, vanuit het publiek, aan te nemen. Een

dergelijk perspectief helpt een essentialistisch beeld van het publiek tegen te gaan en voorkomt het veronderstellen dat er een overkoepelende culturele of etnische identiteit is die voor alle leden van de groep geldt. Om deze reden zal er in dit onderzoek gekeken worden naar de receptie (door middel van interviews) van Portugees voetbal in de Nederlandse media door de Portugees-Nederlandse migrant. Aan de hand van de volgende paragrafen wordt de rol die media spelen in het binnen- en buitensluiten van mensen behandeld. Dit kan immers leiden tot het zich niet thuis voelen van de Portugees-Nederlandse migrant in Nederland.

2.6.1 *Belonging*

Morley (2001) onderzocht hoe veranderingen in mediagebruik en fysieke mobiliteit hebben geleid tot het veranderen van het idee dat we van een 'thuis' hebben. Hij stelt dat voor sommige mensen de plek waar ze wonen en hun mediagebruik samenwerken om hun identiteit te verstevigen en vast te zetten. Morley doet publieksonderzoek en stelt dat om het belang van de media te begrijpen we het 'thuis' zelf beter dienen te begrijpen, omdat het een belangrijke context is voor de betekenis die aan mediagebruik te geven is. Met een 'thuis' bedoelt Morley niet alleen het fysieke gebouw waar iemand woont, maar voornamelijk ook een bredere geografische context van waar mensen wonen of zich heen verplaatsen (Morley, 2001). Morley stelt dat elektronische media het binnendringen van afgelegen gebeurtenissen in het 'thuis' mogelijk maken. Zowel migratie als mediarepresentaties brengen fysieke en virtuele vormen van alteriteit, van 'de ander', in het huiselijk domein. Morley (2001) stelt ook dat, ondanks dat we de wereld als geglobaliseerd zien, veel mensen geen interesse hebben voor andere content dan lokale content. Het zowel fysiek als virtueel te maken krijgen met 'de ander' wordt vaak gezien als een invasie van het veilige thuis. Dit kan leiden tot het buitensluiten van mensen. Niet alleen op fysieke plaatsen maar ook op virtuele plaatsen. Zo worden etnische groepen vaak niet gerepresenteerd als onderdeel van het dagelijks leven in de media, waardoor het beeld dat deze mensen buiten de norm vallen wordt versterkt. Dit sociaal niet erkend worden kan er toe leiden dat sommige mensen zich niet thuis voelen in een land (*belonging*). Volgens Morley (2001) is het dan van belang dat er gekeken wordt naar de relatie tussen fysieke en virtuele vormen van sociale en culturele buitensluiting, die invloed hebben op geografische

gemeenschappen en *imagined communities*. Het in de inleiding genoemde artikel 'Waarom we nooit écht van Ronaldo zullen houden' is een voorbeeld van mediacontent die zou kunnen leiden tot het ervaren van buitensluiting door de Portugees-Nederlandse migrant. Als Ronaldo gezien wordt als de belichaming van Portugese cultuur door de Portugese gemeenschap in Nederland, zou zo'n persoonlijke aanval op een speler immers gezien kunnen worden als een aanval op diens nationale cultuur.

Aksoy en Robins (2000) deden onderzoek naar Turkse migranten in Duitsland. Zij stellen dat er veel verschillende vormen van Turkse cultuur en Turken zijn, maar dat de meeste Turkse migranten zich niet terug trekken in alleen de Turkse cultuur. Ze betogen dat deze migranten onderhandelen tussen hun Turkse afkomst en een manier om bij hun woonland te horen. Hierbij maken ze actief gebruik van media om over deze identiteitskwesties na te denken, om crosscultureel te denken (Aksoy & Robins, 2000). Ze stellen dat het kijken van transnationale televisie door migranten niet alleen dient om zich deel te voelen van de *imagined community* van het thuisland. Het consumeren van media uit beide landen zorgt er voor dat ze de mediacultuur kunnen deconstrueren. Dit stelt ze in staat om na te denken over hoe hun identiteiten zijn geconstrueerd. Door verbonden te raken met meerdere culturen kunnen ze zich met verschillende plaatsen identificeren en buiten de restricties van een enkele *imagined community* over hun identiteit nadenken.

Hargreaves ondervond dat Turkse Tv-kanalen minder van belang zijn voor tweede en derde generatie Turkse migranten in Duitsland dan voor eerste generatie migranten, omdat tweede en derde generatie leden van een etnische groep de taal van het land waar ze wonen veel beter leert spreken dan het land waar hun ouders vandaan komen (Aksoy & Robins, 2000). Aksoy en Robins stellen dat naar mate nieuwe generatie migranten geïntegreerd raken, hun kijkpatronen veranderen van die van hun ouders (Aksoy & Robins, 2000). Ook ondervond Georgiou (2006), die onderzoek heeft gedaan naar de Cypriotische gemeenschap in Londen, dat jongere generaties een meer divers mediagebruik vertoonden dan hun ouders en grootouders. Hierbij consumeerden ze zowel Britse als internationale media. In dit onderzoek wordt er ook naar mediaconsumptie gekeken, omdat dit een indicatie kan zijn van integratie en wellicht identificatie met een bepaald land. Ook zou het niet consumeren van Nederlandse media een

indicatie kunnen zijn van buitensluiting, wat kan resulteren in het zich niet thuis voelen van de Portugees-Nederlandse migrant.

2.6.2 Reterritorialization

In een wereld met een grote mate van fysieke mobiliteit en mobiliteit van berichten, kunnen stromen van mensen en berichten zorgen voor de destabilisatie van traditionele vormen van identiteit die gebaseerd zijn op geografische locatie, zoals nationale identiteit. Dit kan leiden tot het vervagen van grenzen, ook wel *detrterritorialization* genoemd (Morley, 2001; Tomlinson, 1999). Corpus Ong (2009) linkt *detrterritorialization* aan het *banal cosmopolitanism* waarbij het vervagen van grenzen en accepteren van andere culturen leidt tot het besef van een bredere significante wereld. Lechner (2007) stelt dat *detrterritorialization* er toe leidt dat de verbinding die een groep heeft met een locatie in twijfel getrokken wordt. Ook wordt de gevoelde loyaliteit, van burgers richting de staat, ondermijnd (Lechner, 2007).

Morley (2001) wijst er echter ook op hoe globalisatie en media kunnen leiden tot juist sterker gedefinieerde grenzen, door de in de vorige paragraaf besproken processen van binnen- en buitensluiting. Hij noemt dit *reterritorialization* (Morley, 2001). Corpus Ong (2009) relateert dit begrip met het *closed cosmopolitanism*, waarbij mensen zich afsluiten voor andere culturen en zo grenzen duidelijker zichtbaar worden. Corpus Ong stelt dat bij het doen van empirisch onderzoek naar *cosmopolitanism* er gekeken kan worden naar de manier waarop cultuur *detrterritorialized* en *reterritorialized* wordt (Corpus Ong, 2009).

In het geval dat de Portugees-Nederlandse migrant zich afzet tegen de Nederlandse cultuur, worden grenzen duidelijker zichtbaar. Dit kan gezien worden als een vorm van *reterritorialization*. De sportmedia zouden hier een rol in kunnen spelen, als bijvoorbeeld een negatieve berichtgeving leidt tot het zich afzetten tegen de Nederlandse cultuur door de Portugees-Nederlandse migrant. Een open en fluïde relatie tussen beide culturen zou een indicatie van een vorm van *detrterritorialization* kunnen zijn.

2.6.3 Mediareceptie

Dit onderzoek tracht niet de daadwerkelijke representaties die zich in de media voordoen te achterhalen. Wel is het van belang hoe de Portugees-Nederlandse migrant deze representaties

ervaart en welke rol dat speelt in het zich thuis voelen in Nederland. Om inzicht in dit proces te krijgen behoeft het om de receptie van media door het publiek te bespreken. Begrippen als invloed of effect komen uit de sociale wetenschappen en duiden een proces van eenrichtingsverkeer, van media richting het publiek (Hermes & Reesink, 2003). Ik wil hier een cultural studies benadering aanhangen, die uitgaat van een zekere macht van het publiek. Dit wil niet zeggen dat media geen effect of invloed kunnen hebben, maar dat effecten en invloeden verbonden zijn met ideologische en hegemoniale processen (Hermes en Reesink, 2003).

Door middel van representatie kan betekenis geproduceerd worden die van invloed kan zijn op identiteit. De eigen identiteit hebben mensen dan niet altijd zelf in de hand, soms worden immers verhalen over iemand of een groep verteld, door personen of media, die dat individu of die groep niet zelf in de hand heeft. Of worden er codes gebruikt die niet naar eigen hand gezet kunnen worden (Hermes & Reesink, 2003). Het kan dus zijn dat de identiteit van buitenaf beïnvloedt wordt, echter heeft een individu zelf in de hand of deze positie wordt aangenomen (Hermes & Reesink, 2003). Dit wil niet zeggen dat verhalen die verteld worden geen consequenties kunnen hebben (Van Hilvoorde et al., 2010). Als er een beeld gerepresenteerd wordt waar niet mee geïdentificeerd wordt door een bepaald individu of een bepaalde groep, zou het kunnen zijn dat dit individu of deze groep zich niet door de media vertegenwoordigd of buitengesloten voelt.

Individen kunnen afhankelijk van verschillende wereldbeelden, of ideologieën, verschillende betekenissen aan mediateksten geven of mediateksten op verschillende manieren lezen. De betekenis die door de makers aan een mediatekst wordt gegeven is niet per definitie dezelfde betekenis die het publiek er uit haalt. Volgens het constructiedenken wordt betekenis geconstrueerd uit willekeurige relaties tussen codes (vormen, klanken, concepten, woorden, etc.) die we als maatschappij vaststellen. Daarmee is betekenis gebaseerd op sociale conventies. Deze impliciete afspraken veranderen vrijwel onmerkbaar maar zijn voortdurend aan verandering onderhevig. In elk decoderingsproces kunnen namelijk nieuwe hercoderingen plaatsvinden (Hermes & Reesink, 2003). Betekenisgeving vindt niet alleen door mensen plaats, maar de media kunnen hier ook een rol in spelen. Zo stellen Hermes & Reesink (2003) dat bij

het kijken naar televisie, betekenis niet zijn oorsprong in het televisieprogramma vindt. Betekenis wordt geformuleerd in de onderhandeling van de kijkers met de mediatekst over zijn betekenis. Dit kan gezien worden als een machtsstrijd tussen de macht van het medium en de macht van het publiek (Hermes & Reesink, 2003). Volgens het constructiedenken zijn de meeste boodschappen voorzien van vele codes en kunnen daarom, ondanks de druk van de makers om de mediatekst op een bepaalde manier te lezen, mediateksten altijd ook op alternatieve manieren gelezen worden (Hermes & Reesink, 2003). Constructiedenkers zijn het dan ook niet eens met het zien van de betekenis van de makers als de 'ware' betekenis. Een enkele waarheid bestaat niet, omdat verschillende mensen verschillende betekenissen uit dezelfde mediatekst kunnen halen. Bij het uitvoeren van analyses dient er dan ook rekening gehouden te worden met de context die zorgt voor de specifieke betekenis die bepaalde groepen of individuen aan een mediatekst geven (Hermes & Reesink, 2003).

Vanuit een cultural studies perspectief wordt sport commentaar en de receptie door het publiek van sportmedia gezien als culturele gebruiken waarbij er een constante strijd plaatsvindt tussen betekenissen omtrent etniciteit en natie (Van Sterkenburg, 2013). Deze betekenissen worden ook wel vertogen genoemd. In dit onderzoek wordt een vertoog gezien, zoals Stuart Hall (1997) deze definieert, als manieren om naar een bepaald onderwerp te verwijzen of kennis over een bepaald onderwerp te construeren. Een netwerk van ideeën, beelden, en gebruiken die ons voorzien van manieren om over een bepaald onderwerp te praten (Van Sterkenburg, 2013). Vertogen geven de voorkeur om op bepaalde manieren over onderwerpen te praten. Tegelijkertijd sluiten ze andere manieren om over een onderwerp te spreken of te schrijven uit. Op deze manier zorgen vertogen voor de constructie en reproductie van een *dominant of preferred meaning* over een bepaald onderwerp (Van Sterkenburg, 2013). Volgens de cultural studies worden de betekenissen die aan etnische groepen worden gegeven beïnvloed door machtsrelaties en de veronderstelling dat sommige sociale groepen meer macht hebben dan andere om deze betekenissen te beïnvloeden (Van Sterkenburg, 2013). De vertogen omtrent etniciteit en natie wat voetbalmedia betreffen worden in Nederland voornamelijk door Nederlanders in een Nederlandse context gecreëerd. Daarmee is het waarschijnlijk dat deze vertogen het best bij het perspectief van de Nederlandse meerderheid

passen. Niet-dominante publieksgroepen, zoals etnische minderheden, kunnen sneller geneigd zijn deze hegemoniale voetbal vertogen te verwerpen. Volgens de WRR (2007) herkennen etnische minderheden zich niet in het beeld dat de Nederlandse media van hun schetsen. Ook wordt volgens de WRR (2007) de Nederlandse multiculturele samenleving niet in het media-aanbod weerspiegeld. Als verslaggevers of journalisten het Portugese nationale voetbal op een specifieke manier stereotyperen of een speler als Cristiano Ronaldo op een negatieve manier aan het licht brengen, zouden onder andere Portugees-Nederlandse migranten geneigd kunnen zijn de *dominant meaning* sneller te verwerpen. In plaats daarvan zouden ze een *negotiated* of een *oppositional reading* aan kunnen nemen. In het geval van een *negotiated reading* wordt de *dominant meaning* wel herkend, maar wordt er een eigen draai aan gegeven (Hermes & Reesink, 2003). De lezer van een mediatekst neemt een *oppositional reading* aan als het de *dominant meaning* herkent, maar hier lijnrecht tegenin gaat (Hermes & Reesink, 2003). Machtsrelaties zijn constant aan verandering onderhevig en media-lezingen zijn complex en worden buiten door nationaliteit ook individueel bepaald. Het is dan te simplistisch om te stellen dat alle Nederlanders de *dominant meaning* aannemen, of dat geen enkele Portugees-Nederlander de *dominant reading* aan zou kunnen nemen.

Volgens Van Sterkenburg (2013) kunnen grote sport evenementen, zoals het wereldkampioenschap voetbal, ook voor verschillende etnische groepen een collectieve nationale identiteit creëren. Er is echter nog weinig onderzoek gedaan naar de mate waarin dit gebeurt en hoe dit onder verschillende groepen kan verschillen. Van Sterkenburg ondervond dat niet alleen Nederlandse participanten, maar ook sommige Marokkaans-Nederlandse en Surinaams-Nederlandse participanten zich verbonden konden voelen met het Nederlands elftal. Vooral met de spelers van hun eigen etniciteit. Ook ondervond Van Sterkenburg dat een aantal participanten zich niet verbonden voelden met het Nederlands elftal. Dit was met name het geval bij een aantal Marokkaans-Nederlandse participanten, die stelden een negatieve subjectiviteit van de Nederlandse media, inclusief sportmedia, op te merken met als gevolg dat zij afstand namen van het Nederlandse nationale elftal, maar ook van de Nederlandse mainstream media en de Nederlandse samenleving (Van Sterkenburg, 2013).

Ook in dit onderzoek wordt er gekeken naar hoe de participanten zich verbonden

voelen met zowel het Nederlands nationale elftal en het Portugees nationale elftal, maar ook in bredere zin met Nederland en Portugal. Het zou mogelijk kunnen zijn dat in het geval er een *negotiated of oppositional reading* van de berichtgeving plaatsvindt, er ook afstand genomen wordt tegenover een individu of groep, of zelfs de samenleving. Hierbij kan gedacht worden aan negatief ervaren berichtgeving over Cristiano Ronaldo, Portugees voetbal, of andere onderwerpen die voor de Portugees-Nederlandse migrant hun identiteit zouden kunnen representeren. Op deze manier kunnen mensen door de media worden buitengesloten. Het negatief ervaren van berichtgeving hoeft echter niet per definitie ervaren te worden als buitensluiting. Als het, mogelijk voor de Portugees-Nederlandse negatieve, beeld dat ontstaat overgenomen wordt door ander publiek, zou dit er toe kunnen leiden dat zij ook in de fysieke wereld in zekere mate kunnen worden buitengesloten.

2.6.4 Sportmedia

Steeds meer onderzoeken naar fenomenen als *globalization, nationalism, transnationalism, of cosmopolitanism* richten zich op moderne sport (Van Hilvoorde et al., 2010). Zo beschrijven Van Hilvoorde et al. twee scenario's, waarbij in de eerste gesteld wordt dat in een gemondialiseerde wereld de natiestaat niet langer nodig is. De natiestaat wordt dan vaak gezien als een *imagined community*, verzonnen tradities, of een afscherming tegen globale druk (Van Hilvoorde et al., 2010). Sport wordt hierbij gezien als compensatie voor deze globale druk of als een middel om de erosie van een nationale identiteit tegen te gaan (Van Hilvoorde et al. 2010). Het andere scenario stelt dat nationale identiteiten in een globale wereld juist steeds belangrijker worden. Hierbij wordt het paradox besproken dat een nationale identiteit niet bestaat, omdat het een ingebeelde identiteit (*imagined community*) is, maar door middel van sport en bekende sporters hoogtijdagen viert (Van Hilvoorde et al., 2010).

Nationale identiteiten kunnen door middel van sport op verschillende manieren worden verwoord. Uitzonderlijke evenementen, vieringen, rituelen en ceremonies kunnen een gevoel van eenheid en nationale cohesie creëren (Van Hilvoorde et al., 2010), en kunnen zorgen voor emotionele identificatie met andere mensen of met een land (WRR, 2007). Werbner (2005) stelt dat cultuur belichaamd wordt door rituelen, sociale interactie en performance. Op deze

manier kan culturele informatie overgedragen worden op anderen (Werbner, 2005). Dergelijke interacties tussen mensen zijn ook bij nationaal voetbal te vinden, waarbij cultuur belichaamd wordt in vele verwijzingen naar de natie. Bij voetbal kunnen we denken aan het gezamenlijk kijken naar het Europees- of Wereldkampioenschap, het zingen van het volkslied, het kleden in de kleuren van het land, of het vieren van een overwinning. Sport speelt dan ook een belangrijke rol bij het gevoel van thuishoren tot een bepaald land, en het behoren tot een bepaald land wordt gezien als een belangrijk onderdeel van de identiteit van individuen. Dit geldt ook voor nationaal voetbal, dat in veel landen als betekenis gever van nationale trots wordt gezien (Van Sterkenburg, 2013). Voetbal is dan ook zowel in Nederland als in Portugal de nationale sport en wordt als van belang beschouwd voor de nationale identiteit van beide landen (Coelho, 2004; Van Sterkenburg, 2013). In deze studie wordt onder andere onderzocht wat het belang is van voetbal voor de participanten.

Nationale televisie kan soms een gevoel van eenheid creëren, omdat perifere zones aan het centrum worden gelinkt en nationale symbolen op mensen worden overgebracht (Morley, 2001). Zo kunnen ook sport evenementen een gevoel van eenheid en harmonie teweeg brengen die, al dan niet tijdelijk, voor een homogeniserend effect zorgen (Alabarces, Tomlinson, & Young, 2001). Van Hilvoorde et al. (2010) stellen dat elite sport vaak gezien wordt als een van de belangrijkste instrumenten om een idee van nationale eenheid te scheppen en te onderhouden. Volgens Cho (2009) zorgt sport, voortgestuwd door de media, voor een hecht collectief bewustzijn. Op dat moment kijken vele mensen immers tegelijkertijd naar dezelfde wedstrijd, terwijl ze hetzelfde nationale team aanhangen en na afloop over de wedstrijd praten (Cho, 2009). Dergelijke toewijding tot een nationaal team creëert een gevoel van thuishoren tot een land (Cho, 2009). Mensen kunnen zich zowel verbonden voelen met teams als met spelers die de natie vertegenwoordigen (Cho, 2009).

De WRR (2007) stelt dat de media een belangrijke rol spelen in het articuleren van normen. De media reguleren in belangrijke mate het publieke debat en zijn daarmee een locatie waar normen besproken en vastgesteld worden. Daarmee, en door het grote bereik, zijn de media volgens de WRR (2007) een belangrijke articulatiemacht, die groepsclassificaties kunnen verspreiden. Ten eerste weerspiegelen ze bepaalde normen uit de samenleving. Ten

tweede is het een plek waar afgewogen wordt wat wel en niet getoond wordt, en dus bepaalde posities, standpunten en personen meer aandacht krijgen dan andere (WRR, 2007). Media kunnen volgens Billings et al. (2008) gebruik maken (bewust of onbewust) van *media framing*, waarmee receptie door het publiek beïnvloedt kan worden. *Framing* heeft drie hoofd functies: selectie, accentueren, en buitensluiten (Billings et al., 2008). Zo worden bepaalde posities, standpunten, en personen geselecteerd. Hiermee worden automatisch andere posities, standpunten, en personen buitengesloten. Binnen de selectie krijgen daarnaast bepaalde onderwerpen meer aandacht dan andere, omdat ze vaker te zien zijn, prominenter in beeld komen, of op drukker momenten of op drukker bezochte media getoond worden. Volgens Van Hilvoorde et al. (2010) kunnen afspiegelingen van nationale identiteit door middel van nationale stereotypen in de media versterkt worden. Het is bedenkelijk of specifieke speelstijlen bijvoorbeeld bij voetbal ook de daadwerkelijke nationale identiteit reflecteren (Van Hilvoorde et al., 2010). Echter moeten nationale identiteiten, ook in het geval dat ze fictief zijn, serieus genomen worden. Ze worden immers gebruikt om een situatie te omschrijven en kunnen daarom consequenties hebben (Van Hilvoorde et al., 2010). Zo zou buitensluiting door de media een mogelijke consequentie kunnen zijn, in het geval een nationaal elftal waar een individu of groep zich mee verbonden voelt negatief belicht wordt.

De afspiegelingen en consequenties kunnen zowel positief als negatief zijn. Naast de verenigende capaciteiten die sport hebben, kunnen dan ook de overeenkomsten die sport met oorlogvoering heeft genoemd worden (Van Hilvoorde et al., 2010). Sport kan een directe strijd laten zien tussen naties. Dit is bijvoorbeeld het geval bij nationaal voetbal waarbij landen tegen elkaar strijden en waarbij de één verliest en de ander wint. Met als gevolg de emotionele polarisering tussen trots en plezier aan de ene kant en schaamte en vernedering aan de andere (Van Hilvoorde et al., 2010). Ook zorgt deze internationale rivaliteit voor het (her)definiëren van het gevoel van nationale grenzen (Cho, 2009), ofwel *reterritorialization*. De Portugese pers laat zich bij het verslag geven over voetbal leiden door nationale discoursen, en zorgen daarmee voor het constant herbevestigen van de natie en nationale identiteit (Boyle & Monteiro, 2005; Coelho, 2004). Deze duidelijke verwijzingen naar een specifieke natie, bieden vaak weinig ruimte voor 'de ander'. Als er als plek is voor 'de ander', is dit meestal in wedstrijdverband en is

'de ander' een tegenstander die uitgeschakeld dient te worden. Dit kan er voor zorgen dat mensen die zich deel achten van de *imagined community* buitengesloten worden.

Van Hilvoorde et al. (2010) concluderen in hun onderzoek dat sport gerelateerde trots pas na een gevoel van zich thuis voelen komt. Cho (2009) stelt daarentegen dat toewijding tot een national team een gevoel van thuis voelen creëert. In beide gevallen zou trots of toewijding tot een nationaal team een indicatie kunnen zijn van het zich thuis voelen van een individu. Daarnaast kan voetbal en sportmedia zorgen voor fysieke en virtuele buitensluiting van mensen. Ongeacht van wat er in de media gebeurt is het de vraag hoe dit door het publiek ontvangen wordt en wat voor interpretatie zij aan de mediateksten geven. Daarnaast moet afgevraagd worden of, in het geval van de Portugees-Nederlandse migrant, er een relatie is tussen lezingen (zoals een *negotiated of oppositional reading*) en het ervaren van buitensluiting of het niet thuis voelen in een land.

3. Onderzoekopzet

3.1 Datacollectie

3.1.1 Methode

In dit onderzoek wordt er gebruik gemaakt van kwalitatieve semigestructureerde interviews om er achter te komen hoe de participanten zich thuis voelen in Nederland en welke rol de media spelen in de vorming en ontwikkeling van deze gevoelens. Er is voor deze methode gekozen omdat kwalitatieve data het dagelijks leven van mensen reflecteert (Boeije, 2010). Daarnaast leent interviewen zich goed als methode van dataverzameling als men attitudes, opinies, gevoelens, gedachten of kennis van participanten wil achterhalen (Baarda & De Goede, 2006; Stokes, 2003).

De interviews die voor dit onderzoek gehouden zijn waren semigestructureerd van aard. In dit geval wil dit zeggen dat er van tevoren een lijst met vragen is opgesteld, die onderverdeeld zijn onder een reeks te bespreken topics. In de volgende paragraaf zal worden besproken hoe de vertaalslag van de onderzoeksvraag en de theorie naar deze topiclijst plaats heeft gevonden. Er is gekozen voor semigestructureerde interviews zodat de participanten niet in hun antwoorden gestuurd worden, en zelf tot conclusies komen. Vragen worden niet gesteld om tot een specifiek antwoord te komen, maar om de participant te faciliteren om over iets in diens eigen woorden te kunnen spreken (Boeije, 2010). Daarnaast kan hiermee de vergelijkbaarheid van de interviews worden gewaarborgd en vergemakkelijkt het de analyse van de interviews. De vrijheid die de participanten gegeven wordt om tot hun eigen conclusies te komen wordt gedaan vanuit de gedachte die Kvale (1996) de 'traveler methaphor' noemt. Hierbij is kennis niet een gegeven dat bij de participanten opgegraven kan worden, maar zijn de betekenissen van wat de participant vertelt in ontwikkeling, terwijl de interviewer ze interpreteert. De interviewer reist als het ware mee met het denkproces van de participant. Door middel van conversatie leidt de interviewer de participant tot nieuwe inzichten (Legard, Keegan, & Ward, 2003), over bijvoorbeeld de manieren waarop de participant zich identificeert met verschillende culturen. Het doel van het interview is om inzicht te krijgen in de sociale wereld van de participant en de interviewer faciliteert dit proces (Boeije, 2010).

3.1.2 Operationalisering

In deze paragraaf wordt de vertaalslag gemaakt van de onderzoeksvraag en de theorie, naar de onderwerpen die behandeld werden tijdens de interviews om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden. In de bijlage is de volledige topiclijst, die als rode draad voor de interviews gebruikt is, te vinden. De topiclijst diende als houvast, en de participanten werden niet per se in de opgestelde volgorde bevraagd. De eerste drie topics 'algemeen', 'sociaal milieu', 'identiteit/loyaliteit/thuis voelen' dienen voornamelijk om de eerste deelvraag te beantwoorden: voelen Portugees-Nederlandse migranten zich thuis in Nederland? Aan de hand van de topics 'mediagebruik' en 'mediareceptie' worden de volgende twee deelvragen beantwoord. Hoe wordt Portugees voetbal in de Nederlandse media ontvangen door Portugees-Nederlandse migranten? Heeft de receptie van Portugees voetbal in de Nederlandse media invloed op hoe Portugees-Nederlandse migranten zich thuis voelen in Nederland?

Met het topic 'algemeen' wordt achtergrond informatie achterhaald om een beeld van de participant te schetsen. Onder andere werd er gevraagd naar leeftijd, opleiding en beroep. Tevens is er gevraagd naar de afkomst van de ouders. Daarnaast werd er ook gevraagd naar de nationaliteit of meerdere nationaliteiten die de participant heeft, waarom hiervoor gekozen is (in het geval dat het een keuze was), en wat ze van hun nationaliteit vinden. Dit zou immers een indicatie kunnen zijn van de verbondenheid met de *imagined community* van Portugal of van Nederland. Een gevoel van verbondenheid kan een gevoel van thuis voelen creëren (WRR, 2007). Het hebben van een dubbele nationaliteit zou daarnaast gezien kunnen worden als een *cosmopolitan* oriëntatie. Het kunnen identificeren met meerdere nationale identiteiten kan immers gezien worden als het hebben van een globale identiteit (WRR, 2007). Daarnaast kan meervoudigheid in nationale identiteit tolerantie tegenover andere identiteiten scheppen (WRR, 2007).

Met het topic 'sociaal milieu' werden de participanten bevraagd op het gebied van sociale interacties, zodat duidelijk wordt of ze zich voornamelijk in Portugese kringen bevinden of ook in andere. Zo werd er gevraagd naar de etnische afkomst van familie en vrienden en in welke kringen het meeste contact voorkomt. Lindo en De Vries (1998) stellen namelijk dat veel contact in Portugese kringen plaatsvindt. Dit zou kunnen wijzen op een (gedeeltelijke)

geslotenheid tegenover andere culturen, wat een gevolg van buitensluiting zou kunnen zijn (WRR, 2007). Buitensluiting kan ook tot gevolg hebben dat mensen zich niet thuis voelen op een locatie (Morley, 2001). Dit is, zoals hierboven, te relateren aan de in de theorie besproken concepten *imagined communities* en *cosmopolitanism*.

Door middel van het topic 'identiteit/loyaliteit/thuis voelen' werd achterhaald van welke *imagined communities* de participanten zich deel achten en hoe ze zich thuis voelen in Nederland. Er werd onder andere gevraagd hoe ze de Portugese en de Nederlandse cultuur ervaren, of ze zich Nederlands, Portugees, beide of geen van beide voelen, en in welke cultuur ze zich beter thuis voelen om er achter te komen met welke culturen de participanten zich normatief en emotioneel identificeren en waar hun loyaliteiten liggen. De verschillende vormen van identificatie en loyaliteit richting een bepaalde cultuur kunnen indiceren hoe de participant zich thuis voelt in een cultuur en land. Alhoewel een lage mate van identificatie, of een lage mate van loyaliteit niet per definitie hoeft te betekenen dat de participant zich niet thuis voelt in een land. Ook werd gevraagd hoe de participanten tegenover andere culturen staan, om een indicatie te krijgen van hoe de participant binnen het *cosmopolitan* continuüm passen.

Door het mediagebruik van de participanten te ondervragen werd gekeken naar het gebruik van Portugese en Nederlandse (of andere) media en in hoeverre het mediagebruik leidt tot binnen- en buitensluiting. Er is gevraagd van wat voor soorten Portugese en Nederlandse media gebruik gemaakt worden en wat voor content er geconsumeerd wordt, om er achter te komen met welke media de participanten zich kunnen identificeren. Ook werd er gevraagd of er meer Portugese of Nederlandse media bekeken worden. Morley (2001) stelt immers dat media kunnen leiden tot buitensluiting. Het niet gebruiken van media uit een bepaald land zou een indicatie kunnen zijn dat de participanten door de media worden buitengesloten.

Tot slot werd er in het topic 'mediareceptie' eerst bevraagd wat de participanten denken dat er in de media aan bod komt over Portugese cultuur in het algemeen en over Portugees voetbal. Het is voor dit onderzoek immers niet per se van belang wat er daadwerkelijk in de media aan bod komt, maar wel wat de participanten denken dat er in de media naar voren komt. Dit is immers een eerste indicatie van het beeld dat de Portugees-Nederlandse migrant van Portugese cultuur en Portugees voetbal in de Nederlandse media

heeft. Vervolgens werd er gevraagd wat ze vinden van de representaties van Portugees voetbal in de Nederlandse media, om er achter te komen wat voor lezing (*dominant, negotiated, oppositional*) ze aan de mediateksten geven. Hiermee moet duidelijk worden of ze zich met de mediateksten kunnen identificeren en in hoeverre ze buitengesloten worden, of zich buitengesloten voelen door de media. Ook zal worden gevraagd of deze representaties gevolgen hebben voor het beeld dat niet-Portugese vrienden, collega's, of kennissen hebben, en of dit consequenties heeft voor de onderlinge relatie. Buitensluiting kan immers leiden tot het zich niet thuis voelen van een individu op een bepaalde locatie (Morley, 2001). Tot slot werd ook het in de inleiding genoemde artikel (Waarom we nooit écht van Ronaldo zullen houden) aan de participanten voorgelegd, om te zien hoe zij op het artikel reageren, en wat voor lezing zij aan het artikel geven. Dit artikel is, in de vorm waarin het aan de participanten is voorgelegd, in de bijlage te vinden.

3.1.3 Doelgroep

De richtlijn die bij het schrijven van de Master thesis wordt gesteld, stelt dat er tussen de 10 a 15 interviews gehouden moeten worden. Met dit aantal interviews kan betekenisvolle data verkregen worden en treedt er meestal verzadiging van de data op. Verzadiging van de data treedt op als er geen nieuwe data meer naar voren komt (Suddaby, 2006). De resultaten van de interviews dienen te leiden tot een indicatie van de gevoelens, attitudes of opinies die onder deze groep leven die tot relevante inzichten kunnen leiden.

De context van dit onderzoek is de Portugees-Nederlandse migrant. Hieronder vallen mensen die in Nederland woonachtig zijn en een historische of culturele affiliatie met Portugal hebben. Een historische affiliatie in de zin dat zij zelf of (een van) hun ouders of grootouders uit Portugal afkomstig zijn. Dit onderzoek zal zich richten op Portugees-Nederlandse migranten die in Nederland geboren zijn, in Nederland zijn opgegroeid, en één of twee Portugese ouders hebben. Deze groep is namelijk geïntegreerd in alle sectoren van de Nederlandse samenleving, maar vertoont wel de neiging om vooral met mensen uit te eigen groep om te gaan. Hierin onderscheiden Portugezen zich van andere Zuid-Europeanen, die net als Portugezen goede onderwijsresultaten vertonen, gezien worden als geïntegreerd in de samenleving, maar in

mindere mate met mensen uit te eigen groep omgaan (Lindo & De Vries, 1998). Dit onderzoek richt zich op participanten van tenminste 20 jaar oud. Uiteraard zijn er ook mensen onder de 20 jaar die onder het bovengenoemde, en voornaamste, selectie criterium vallen. Door echter pas vanaf 20 jaar te interviewen wordt er getracht participanten te vinden die genuanceerder over hun identiteit kunnen nadenken, omdat ze in deze leeftijdsfase wellicht meer ontwikkeld zijn op dit gebied. Er zijn zowel mannen als vrouwen geïnterviewd om de diversiteit van het onderzoek te waarborgen aangezien zowel mannen als vrouwen deel uitmaken van deze groep Portugees-Nederlandse migranten. Tevens is voetbal op lokaal niveau, maar vooral in een nationale context, onder zowel de mannen als de vrouwen in de groep Portugees-Nederlandse migranten over het algemeen erg populair.

3.1.4 Rekrutering

De rekrutering van participanten heeft plaats gevonden aan de hand van opgedane connecties binnen de Portugese gemeenschap. Op een symposium dat op 23 november 2013 aan de UvA werd gehouden over de Portugese gemeenschap in Nederland, heb ik contact gelegd met een aantal mensen die geïnteresseerd waren in het deelnemen aan de interviews. Een eerste ronde van rekrutering van participanten vond plaats tussen 3 en 16 maart. Vervolgens is aan de participanten gevraagd of zij andere Portugees-Nederlandse migranten kenden die geïnteresseerd zouden zijn in het participeren in dit onderzoek. Dezen zijn vervolgens in de periode dat de interviews werden afgenomen benaderd. De interviews vonden plaats tussen 24 maart en 17 mei. Er zijn 10 interviews afgenomen, waarvan de gemiddelde duur circa één uur was. De participanten hadden een leeftijd tussen de 22 jaar en de 43 jaar. De gemiddelde leeftijd van de participanten was 29 jaar. Er zijn 6 mannen en 4 vrouwen geïnterviewd met variërende opleidingsniveaus. In tabel 1 is een overzicht van de geïnterviewde participanten te vinden, met de datum van het interview, de woonplaats van de participant, de leeftijd, het geslacht, en het opleidingsniveau. Zeven interviews werden bij de participant thuis gehouden, zodat het interview werd gehouden op een locatie waar zij zich op hun gemak kunnen voelen. Een van de interviews werd in mijn huis afgenomen, omdat de participant aangaf dit prettiger te vinden dan bij de participant thuis of op een andere locatie. Een andere participant werd via

Skype geïnterviewd, omdat diens drukke schema het niet toe liet om persoonlijk af te spreken. Ook werd een interview afgenomen in een restaurant, omdat de participant hier de voorkeur aan gaf.

Tabel 1: Samenstelling participanten

Participant #, (datum interview, woonplaats participant)	Leeftijd	Geslacht	Opleidingsniveau
Participant 1 (24-3-2014, Den Haag)	22	Vrouw	HBO
Participant 2 (26-3-2014, Ypenburg)	22	Vrouw	WO
Participant 3 (31-3-2014, Borne)	39	Man	HBO
Participant 4 (3-4-2014, Den Haag)	27	Man	WO
Participant 5 (10-4-2014, Den Haag)	23	Man	HBO
Participant 6 (14-4-2014, Ypenburg)	41	Vrouw	MBO
Participant 7 (7-5-2014, Amsterdam)	23	Vrouw	HBO
Participant 8 (8-5-2014, Den Haag)	43	Man	HBO
Participant 9 (12-5-2014, Den Haag)	25	Man	HBO
Participant 10 (17-5-2014, Den Haag)	25	Man	WO

3.2 Data-analyse

3.2.1 Ethische aspecten

In de uitwerking en rapportage van de interviews is de identiteit van de participanten niet kenbaar gemaakt om de anonimiteit van de participanten te kunnen garanderen. Dit is van te voren aan de participanten duidelijk gemaakt, waarbij ook de context van het onderzoek aan de participant is uitgelegd en de participant gevraagd werd schriftelijk toestemming te geven voor de opname en het gebruik van diens interview. Dit door de participanten te ondertekenen formulier (informed consent form) is in de bijlage te vinden. Op dit formulier, dat door de methodologische richtlijnen van de master thesis werd voorzien, werd de mogelijkheid gegeven aan de participant om mondeling toestemming te geven in plaats van het ondertekenen van het formulier om de identiteit te beschermen. Een aantal participanten kozen er voor om mondeling toestemming te verlenen.

3.2.2 Codering

Van de interviews zijn audio opnames gemaakt en deze werden zo snel mogelijk na het afnemen van het interview getranscribeerd. Dit bevordert de kwaliteit van de data (Boeije, 2010). Vervolgens werd deze data geanalyseerd. Ruwe data kan immers niet als resultaten gezien worden, de data dient geïnterpreteerd te worden (Boeije, 2010). Kwalitatieve analyse is het opbreken, scheiden, of demonteren van onderzoeksmaterialen in stukken, onderdelen, elementen, of eenheden. Door de data in handelbare stukken op te breken kan er gezocht worden naar types, klassen, sequenties, processen, patronen, of gehelen. Het doel van dit proces is om de data op een betekenisvolle of begrijpelijke manier te samenstellen of reconstrueren (Boeije, 2010). De nadruk bij het analyseren ligt dus op twee basis handelingen: het uit elkaar halen van de data, en het hergroeperen van de losse stukken. Deze activiteiten worden gedaan vanuit het perspectief van de onderzoeksvraag, zodat er relevantie informatie gevonden kan worden (Boeije, 2010). Met het oog op de onderzoeksvraag is het dan de bedoeling om uit de data te destilleren welke ideeën ten grondslag liggen aan het zich thuis voelen van de Portugees-Nederlandse migrant in Nederland. Tevens worden de attitudes tegenover de representatie van Portugees voetbal door de Nederlandse media achterhaald, en wordt er gezocht naar een mogelijke relatie tussen attitudes tegenover de representatie van Portugees voetbal en het zich thuis voelen van de Portugees-Nederlandse migrant.

Het opdelen van de data in betekenisvolle stukken wordt ook wel coderen genoemd. Een techniek die ontwikkeld is in de grounded theory benadering. Coderen is een instrument om orde te scheppen in de verzamelde data (Boeije, 2010). Bij het coderen worden er door de onderzoeker thema's of categorieën in de data onderscheiden. Deze worden vervolgens benoemd door ze een code te geven. De code benoemt het onderwerp van het geselecteerde segment. Er bestaan drie typen van coderen: *open coding*, *axial coding*, en *selectieve coding*. Deze drie typen van coderen worden in het analyseproces gehanteerd. Aan de hand van *open coding* worden de interviews doorgelezen, en vervolgens in fragmenten opgebroken. Deze fragmenten worden met elkaar vergeleken, gesorteerd op onderwerp en voorzien van een code (Boeije, 2010). Vervolgens worden er, door middel van *axial coding*, categorieën beschreven en afgebakend. Ook wordt de relevantie van categorieën vastgesteld. Dit wordt gedaan door

fragmenten met dezelfde code met elkaar te vergelijken en vervolgens categorieën vast te stellen op basis van inhoudelijke overeenkomsten en samenhang tussen verschillende gecodeerde fragmenten. In dit proces is het mogelijk dat verschillende codes samen worden gevoegd. Ook kunnen er subcategorieën ontstaan, en wordt het verband met de hoofdcategorieën gedefinieerd (Boeije, 2010). Tot slot vindt er *selective coding* plaats, waarbij er gezocht wordt naar relaties tussen de verschillende categorieën waarmee teruggekoppeld kan worden naar het theoretisch raamwerk. Dit wordt gedaan door de belangrijkste concepten te bepalen, verbindingen tussen de concepten te vinden, de resultaten aan de hand van de literatuur te interpreteren, de onderzoeksvraag te beantwoorden, en conclusies te trekken (Boeije, 2010).

In de praktijk worden deze processen niet zo lineair uitgevoerd als dat ze hier zijn genoteerd. Deze analytische processen vinden bijvoorbeeld ook al plaats tijdens de dataverzameling, waarbij al ideeën gevormd worden over bepaalde codes, of patronen. Ook kan het voorkomen dat bij sommige gedeelten al *axial coding* plaatsvindt, terwijl andere gedeelten zich nog in een eerdere fase bevinden. *Open coding* en *axial coding* vermengen zich vaak met elkaar. Hetzelfde geldt voor *axial coding* en *selective coding*. Het is niet van belang met welke activiteit de onderzoeker op een specifiek moment bezig is, zolang er systematisch van de data naar de resultaten toe gewerkt wordt. Deze non-lineaire, of spiraalvormige, vorm van afwisselen tussen dataverzameling en data-analyse is karakteristiek voor kwalitatief onderzoek (Boeije, 2010).

4. Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten van de afgenomen interviews gepresenteerd. Aan de hand van de in paragraaf 3.2.2 besproken coderingen zijn er vier hoofdcategorieën naar voren gekomen: het sociale milieu van de participanten, de identiteit en loyaliteit van de participanten, buitensluiting, en tot slot voetbal. Deze hoofdcategorieën zijn onderverdeeld in verschillende subcategorieën. De data zal in dit hoofdstuk voorzien worden van een interpretatie en zal aan de hand van een selectie citaten gepresenteerd worden.

4.1 Sociaal milieu

Het thema sociaal milieu heeft betrekking op de mensen waarmee de participanten zich verbinden. Zo wordt er een beeld geschetst van de kringen waarin zij zich op het moment van interviewen bevinden, van de omgang in de Portugese gemeenschap, en van de openheid richting andere culturen. Het hebben van verbindingen met mensen buiten de Portugese gemeenschap, kan er immers voor zorgen dat mensen zich in grotere mate thuis voelen in Nederland.

4.1.1 Sociale kringen

De helft van de participanten gaf aan hun Portugese familie op het moment van interviewen niet met regelmaat te zien. Dit kwam onder andere omdat er weinig Portugese familie in Nederland woont, Portugese familie in Nederland ver weg woont, of er minder tijd voor is. Wel werd door een aantal participanten het belang van familie voor hun, en in de Portugese cultuur aangekaart. Zo stelde een van de participanten het volgende:

“. . . familie speelt bij ons een hele belangrijke rol, bij Nederlanders niet altijd. Het kan zijn dat je je neef of nicht gewoon niet ziet. Of één keer in het jaar. Nou bij ons is dat natuurlijk heel raar.” (Participant 2)

Alhoewel het belang van familie in de Portugese cultuur vaker genoemd werd, gaf het merendeel van de participanten aan voornamelijk met vrienden om te gaan. Hierbij gaven alle participanten aan dat hun vriendengroep zowel Portugezen, Nederlanders, maar ook mensen

van andere etniciteiten bevatten. Zo omschreef een van de participanten een diverse vriendengroep, maar gaf aan voornamelijk met Nederlanders om te gaan:

“... nou mijn vriend is natuurlijk Portugees. Mijn beste vriendinnen zijn Nederlands, eentje heeft een Indische afkomst. Daar merk je ook al wel, ze heeft een Indische afkomst, dus dan merk je heel erg dat ze die familieband ook heel erg heeft. Een andere vriendin is Nederlands, maar ze houdt heel erg van Spanje, Zuid-Amerika, Portugal en ook van salsa en dat soort dingen. Dus dat vind ik toch wel een verschil. En verder nog een Nederlandse vriendin, nog een meisje uit Ethiopië. En twee vriendinnen, ja, en verder wel een beetje Portugees, half Braziliaans half Nederlands. Ja, dus eigenlijk over het algemeen zijn de meeste wel Nederlands.” (Participant 2)

Het merendeel van de participanten gaf aan de meeste tijd met niet-Portugese vrienden door te brengen. Daarnaast stelden meerdere participanten dat hun beste vrienden Nederlands zijn. Een van de participanten gaf aan dat de band met de Nederlandse vrienden een diepgaandere band is dan de band met de Portugese vrienden. De laatstgenoemde werd als oppervlakkig beschouwd, omdat er minder intensief met de Portugese vrienden wordt omgegaan:

“Bij de Nederlandse vriendengroep, heb ik een paar hele goede vrienden zitten, die ik beschouw als familie, dus daar ben ik vrij open mee. Bij de Portugese groep zitten meer kennissen, die ken ik van kleins af aan, maar dat je niet intensief met ze omgaat. Dus dan heb ik een mindere connectie dan bij sommige Nederlandse vrienden, dus ben ik wat terughoudender in wat ik doe of zeg omdat ik ze niet goed genoeg ken. Je kent ze wel, maar niet zo intensief.” (Participant 4)

Zeven van de acht participanten gaven aan dat er vroeger een periode is geweest waarin ze wel voornamelijk met Portugezen om gingen. Zo stelde een van de participanten toen hij jonger was vaak bij een Portugese vereniging te komen in plaats van dat hij uit ging. Hij stelde dat er hierbij automatisch een groepje met leeftijdsgenoten werd gevormd.

In tegenstelling tot het onderzoek van Lindo en De Vries (1998), waarin gesteld werd dat

Portugese jongeren zich voornamelijk in eigen kringen bevinden, is er onder de participanten die aan dit onderzoek meewerkten een ander beeld te zien. Alhoewel de meesten aangeven dat er een periode is geweest dat ze voornamelijk met Portugezen om gingen, blijkt uit de interviews dat de participanten zich zowel in Portugese, als in Nederlandse, en multiculturele kringen bevinden. In de meeste gevallen zelfs vaker in Nederlandse en multiculturele kringen, dan in Portugese kringen. Een van de participanten gaf als verklaring voor de verwaterde Portugese vriendschappen dat interesses van mensen ergens anders zijn gaan liggen. Uiteraard dient er rekening gehouden te worden met dat het onderzoek van Lindo en De Vries ruim anderhalve decennium oud is. Wellicht duiden deze resultaten op een hogere mate van omgang met een meer gemengde vriendengroep dan uit eerder onderzoek is gebleken, of mogelijk zijn de kringen waarin de participanten zich voornamelijk in bevinden afhankelijk van de leeftijdsfase.

4.1.2 Belang integratie

Een aantal van de participanten gaven aan het belangrijk te vinden dat migranten die zich in Nederland vestigen moeite doen om te participeren in de Nederlandse samenleving. Zo stelde een van de participanten het volgende:

“Dan kan ik wel begrijpen van oké je bent hier in Nederland, je komt ergens anders vandaan, probeer wel je best te doen om er bij te horen en niet je af te zonderen in een wijk met alleen maar landgenoten wonen en alleen Portugees praten of iets dergelijks. Probeer wel te integreren in de Nederlandse maatschappij. Ik begrijp wel dat mensen zo denken.” (Participant 4)

Een van de participanten stelde dat het voor migranten mogelijk moet kunnen zijn hun eigen cultuur te behouden, maar dat ze zich wel dienen aan te passen aan de Nederlandse normen en waarden. Ook stelde deze participant te vinden dat Nederland zich niet aan hoort te passen aan andere bevolkingsgroepen, zodat zij zich hier fijn voelen. De participant stelde dit echter wel te zien gebeuren.

Deze ideeën illustreren wellicht goed de positie van de Portugees-Nederlandse migrant.

Een meerderheid van de participanten ziet zichzelf een mix van Nederlandse en Portugese normen en waarden aanhangen (dit zal later in dit hoofdstuk verder aan bod komen). De participanten zien zich echter ook als onderdeel van de Nederlandse samenleving, en vinden het belangrijk dat anderen daar ook hun best voor doen.

4.1.3 Openheid naar andere culturen

De meerderheid van de participanten vond zichzelf open staan tegenover andere culturen. Dit was ook te zien in de vriendengroepen van de meeste participanten. De meesten gaven immers aan vrienden te hebben van niet alleen Nederlandse op Portugese komaf, maar ook allerlei andere etniciteiten. Een van de participanten gaf aan niet beter te weten dan open te staan voor andere culturen, omdat hij in een multiculturele omgeving is opgegroeid:

“Ik heb natuurlijk ook altijd op scholen gezeten met heel veel verschillende culturen, veel verschillende nationaliteiten. Basisschool, middelbare school. Dus ja ik ben er gewoon in opgegroeid. Dat was gewoon mijn omgeving, dus ik weet niet beter. Ik zat op een zwarte school, dus er waren meer buitenlandse kinderen dan Nederlandse scholieren. Dat was gewoon mijn wereld. Toen ik ging studeren toen ging ik eigenlijk, ineens met meer Nederlanders om, want op de School voor Journalistiek zaten meer Nederlanders . . . . Ik kijk meer naar het individu, dan specifiek of iemand ergens vandaan komt.” (Participant 3)

De meningen onder de participanten over of de Nederlandse cultuur, of Nederlanders open staat tegenover andere culturen of etniciteiten waren verdeeld. Zo vond een van de participanten het een positief punt van de Nederlandse cultuur dat ze open staan voor andere etniciteiten en erg vrijdenkend zijn. Hij stelde dat opvoeding bij andere etniciteiten vaak strenger is.

Andere participanten vinden dat Nederlanders in het algemeen iedereen over één kam scheren, en dat Nederlanders tolerant pretenderen te zijn, maar niet altijd zo tolerant zijn als ze zich voordoen. Zo stelde een van de participanten dat Nederlanders al snel iemand als buitenlander bestempelen:

“Het is heel vrij, ik denk dat het voor de Hollandse Amsterdammers en de Nederlanders dat het té vrij is dat ze denken heb je er nog een, weet je. Maar kijk ik ben gewoon hartstikke Nederlands. Ik heb gewoon donker haar, ik heb donkere ogen, maar dat wil niet zeggen dat ik meteen een buitenlander ben. Maar ze scheren iedereen over één kam, dus.” (Participant 7)

Het ervaren van de Nederlanders, of Nederlandse cultuur als niet open tegenover andere culturen zou er toe kunnen leiden dat de participanten zich buitengesloten voelen. Later in dit hoofdstuk zal het ervaren van buitensluiting worden besproken.

De participanten die aan dit onderzoek hebben meegedaan vertonen een grote mate van omgang met een gemengde vriendengroep, waarbij er om wordt gegaan met zowel Portugezen en Nederlanders als mensen van verschillende andere culturen. Het zich emotioneel kunnen identificeren met andere mensen kan zorgen voor een *sense of belonging*. Ook gaf een groot deel van de participanten aan zichzelf te zien als open tegenover andere culturen, wat onderdeel is van hun dagelijks leven. Dit schept een beeld van de participanten die onder het *banal cosmopolitanism* valt, waarbij andere culturen geaccepteerd en normaal gevonden worden. Ook is hier een vorm van *detrterritorialization* te zien, omdat sociale grenzen vervaagd zijn. Dit wil niet per definitie zeggen dat culturele grenzen er niet zijn, maar het betreft de acceptatie van andere culturen.

4.2 Identiteit en loyaliteit

In deze paragraaf wordt het thema identiteit en loyaliteit besproken. Hiermee wordt een beeld geschetst van hoe de participanten hun eigen identiteit zien, hoe ze zich Nederlands voelen, en hoe ze zich Portugees voelen. Ook wordt er besproken of de participanten zich thuis voelen in Nederland.

4.2.1 Nationaliteiten

Acht van de tien participanten hadden zowel de Portugese als de Nederlandse nationaliteit. Zij hadden bij geboorte de Portugese nationaliteit gekregen en hebben zich later tot Nederlander

laten naturaliseren. De andere twee participanten hadden enkel de Portugese nationaliteit. Hierbij gaf participant 6 aan “eigenlijk nooit een Nederlandse nodig gehad” te hebben. Participant 7 gaf aan wel een Nederlandse nationaliteit te willen om praktische redenen. Vijf van de acht participanten die tevens de Nederlandse nationaliteit hebben, gaven ook aan gekozen te hebben voor het aannemen van de Nederlandse nationaliteit om praktische redenen. Zo denkt een van de participanten meer kans op de arbeidsmarkt te maken met de Nederlandse nationaliteit:

“Ik heb de Nederlandse nationaliteit toen aangevraagd in verband met, nou ja ik was 18 en dan kan je sowieso sneller nationaliteit krijgen. En ten tweede was het zo dat het is beter voor eventueel banen voor later. Ik weet niet waar ik later wil werken, maar bijvoorbeeld als ik in het Europees Parlement zou willen werken is het beter als je gewoon een Nederlandse ID hebt en ook universiteit daar vragen ze altijd dubbele dingen van je. Dus ik moest altijd een paspoort en verblijfsvergunning en allemaal extra dingen die ik altijd moest kopiëren om in te leveren. En met de Nederlandse nationaliteit is dat niet nodig. . . . En bijvoorbeeld ook als je voor het ministerie wilt werken of iets, dan is dat gewoon makkelijker als je je Nederlandse ID hebt, want zodra je Portugese of buitenlandse nationaliteit hebt doen ze, ze doen gewoon vaak moeilijker. . . . Ja, want verder is het niet dat ik nou heel graag Nederlandse wilde worden.” (Participant 2)

Een andere participant gaf aan gekozen te hebben om de Nederlandse nationaliteit aan te nemen, omdat hij graag wilde kunnen stemmen aangezien hij een trend van meningen waarnam waar hij het niet mee eens was. Alhoewel de participant deze meningen niet expliciet benoemd, heeft hij het over “dat hele gedoe rond Pim Fortuyn” (Participant 3). Dit zou een indicatie kunnen van zijn van een gevoel van buitensluiting, waar later in dit hoofdstuk verder op in zal worden gegaan. Ook waren er twee participanten die vertelden de Nederlandse nationaliteit aangenomen te hebben omdat ze zich ook Nederlands voelen. Ze stelden zich zowel Nederlands als Portugees te voelen.

Opvallend is dat de meeste participanten zelf gekozen hebben om de Nederlandse

nationaliteit aan te nemen, maar slechts om praktische redenen. Participant 2 gaf bijvoorbeeld aan “verder is het niet dat ik nou heel graag Nederlandse wilde worden”. Wellicht geeft dit aan dat de participant zich, qua emotionele identificatie, meer met Portugal verbonden voelt, of dat de emotionele loyaliteit richting Portugal groter is. De identificatie van de participanten met de Nederlandse en Portugese cultuur zal in de volgende paragrafen besproken worden.

4.2.2 Gemixt voelen

De meeste participanten stelden dat hun identiteit een mix is van de Nederlandse en de Portugese cultuur. Het gaat hierbij voornamelijk om normatieve identificatie. De participanten hadden in sommige gevallen moeite om het verschil tussen normatieve en emotionele identificatie te verwoorden. De identiteit van de participanten bleek niet statisch maar vaak dynamisch te zijn. Een aantal participanten stelden zich meer bewust te zijn van hun Nederlandse eigenschappen, of zich meer Nederlands te voelen als ze in Portugal zijn. Terwijl ze zich meer Portugees voelen als ze in Nederland zijn:

“ . . . bijvoorbeeld als ik in Portugal ben overheerst natuurlijk de Portugese cultuur, maar omdat ik een mix ben komen die Nederlandse cultuur punten of Nederlandse normen en waarden komen dan meer omhoog, die zijn dan opvallender. Omdat ze daar in Portugal niet normaal zijn, dus dan denk ik oh ja, ik heb wel echt Nederlandse normen en waarden of bepaalde gedragingen die echt typisch Nederlands zijn en die in Portugal niet normaal zijn. Vandaar dat ik me daar in Portugal dan misschien meer Nederlands voel en hier in Nederland is dat precies hetzelfde, maar dan andersom.” (Participant 2)

Een van de participanten die een mix stelde te zijn van de twee culturen, vertelde dat zijn gevoel afhangt van de situatie en de mensen die hem omringen:

“Mijn identiteit zit niet vast aan mijn paspoort. Ik blijf toch gewoon qua gevoel Portugees. In heel veel dingen ben ik dat, maar in heel veel dingen ben ik ook gewoon Nederlander, dat is gewoon zo. Als ik dat zou ontkennen, ontken ik een deel van mezelf, ik ben hier opgegroeid en in heel veel dingen ben ik gewoon Nederlands. In andere

dingen ben ik gewoon Portugees, het is een deel van jezelf. . . . Je voelt je niet het een en niet het ander, en tegelijk ook het een en het ander. Het ligt aan de situatie en welke mensen je om je heen hebt.” (Participant 8)

We zien hier een beeld van de participanten die zich normatief zowel met Portugal als met Nederland kunnen identificeren, maar zoals het laatste voorbeeld laat zien zich emotioneel meer met Portugal verbonden voelen. Dit was ook bij andere participanten te zien en zou een indicatie kunnen zijn van een mindere mate van thuis voelen in Nederland, dan in Portugal. Dit zal in de volgende paragrafen verder behandeld worden.

4.2.3 Nederlands voelen

Opvallend was, als de participanten hun eigen identiteit beschreven, er vaak ogenschijnlijk tegenstrijdige dingen werden verteld. Zo konden participanten zich vaak erg vinden in wat zij Nederlandse normen en waarden vonden, terwijl zij zich emotioneel meer met Portugal verbonden voelden. Er is dus een sterke normatieve identificatie met Nederland, en een sterke emotionele identificatie met Portugal. Zo antwoordde een van de participanten op de vraag welke cultuur hij beter vond: “Qua gezelligheid de Portugese, qua zakelijke cultuur en financieel gezien de Nederlandse.” (Participant 5). Een andere participant stelde, na het vragen of zij ooit in Portugal zou willen wonen, dat ze daar te Nederlands voor is en moeite zou hebben haar draai in de Portugese samenleving te vinden:

“. . . ik denk dat ik dan té Nederlands ben. . . . Daarmee bedoel ik dat ik Nederlandse regels gewend ben. Ik ben gewend dat we bijvoorbeeld in bedrijven heb je natuurlijk een hiërarchie, met baas en anderen, maar in Portugal is dat nog veel erger omdat je iedereen aanspreekt met ‘dona’ [=mevrouw] dit ‘dona’ dat. Daar is de hiërarchie gewoon veel groter en sowieso heb ik ook het idee dat in Portugal vrouwen toch wel een minderwaardige rol hebben, terwijl hier in Nederland is dat ook wel zo maar steeds minder. En hier in Nederland heb je gewoon standaard regeltjes, je belt en alles wordt gewoon geregeld of vrij snel. In Portugal kan het zo zijn dat je gewoon een hele middag op het postkantoor bent om iets te regelen, bijvoorbeeld. (Participant 2)

De Nederlandse cultuur werd door meerdere participanten omschreven als rationeel en individueel, terwijl de Portugese cultuur gekarakteriseerd werd door emotie, trots, en saamhorigheid. Zo stelde een van de participanten dat hij zich Portugees voelt, maar zich meer kan vinden in de rationele Nederlandse denkwijze en zich hierin meer Nederlands ('verkaasd') voelt:

“Allebei. Ik voel me Portugees sowieso, en als ik in Portugal ben ook wel, bijvoorbeeld de manier waarop mensen daar denken. Hier denken mensen na op een logische manier, heel rationeel, en daar is het een beetje gevoel en ook dingen waar ze in Portugal waarden aan hechten, in Nederland zou je denken waar ben je mee bezig, koop gewoon een normaal huis in plaats van dat je thuis blijft wonen, een mooie auto wilt hebben, dat soort dingen. Dan denk ik van ja het is dom dat mensen zo denken. Of dat ze bijvoorbeeld 50 leningen aangaan omdat ze een mooie tv willen, maar aan het eind van de maand geen eten hebben. En in Nederland hebben we dat niet. Met dat soort dingen denk ik, misschien ben ik toch meer 'verkaasd' dan dat ik denk.” (Participant 5)

Twee van de participanten gaven wel aan zich meer Nederlands dan Portugees te voelen. Dit had volgens hun te maken met het feit dat ze in het dagelijks leven zich in een voornamelijk Nederlandse omgeving bevinden. Zo stelden ze in Nederland te zijn geboren en opgegroeid, dat Nederlands hun meest gesproken taal is en dat veel mensen waar ze mee omgaan Nederlands zijn. Hierin is wellicht ook emotionele identificatie met Nederland te herkennen.

4.2.4 Portugees voelen

De meeste participanten stelden dat ze ook Portugese eigenschappen hebben, en zich dus ook in bepaalde mate normatief identificeerden met Portugal. Uiteindelijk werd de emotionele identificatie met Portugal door de meeste participanten als sterker ervaren dan de normatieve identificatie met Nederland. Zo stelde een van de participanten dat ze zich ook Nederlands voelt, maar zich uiteindelijk meer Portugees voelt vanwege Portugese eigenschappen als het belang van afkomst, familie, en het delen met anderen:

“Omdat je toch vast houdt aan je roots en ja die zijn gewoon Portugees, ik ga elk jaar naar Portugal, ik voel me gewoon.. wel Portugees. . . . Ik ben hier, ik voel me wel Nederlands, maar ik kan niet zeggen dat ik 100 procent Nederlands ben, omdat ik die mix heb van culturen. Dus ik heb ook sterke Portugese eigenschappen. Sterke eigenschappen van de Portugese cultuur, die je niet bij Nederlanders terug ziet. En dat onderscheid me dan van de Nederlanders en vandaar dat ik me dan ja toch meer Portugees voel. Wat best apart is omdat ik natuurlijk ook heel veel Nederlandse normen en waarden heb. Maar bijvoorbeeld ja gezin ‘s dingen of dat zijn dan denk ik meer die familie dingen en meer de manier van het delen met anderen wat Nederlanders ja toch minder hebben, denk ik of nou ja, vind ik. Dus ja. Ook al zijn het kleine dingen, ze zijn dan zo typerend zeg maar voor Portugese cultuur en zo belangrijk in het dagelijks leven dat ik me dan toch onderscheid van Nederlanders.” (Participant 2)

Participant 6 stelde dat ze qua land niet zou willen ruilen, omdat ze hier geboren is, Nederlands is opgevoed, en het hier gewend is, maar qua emotie zich meer Portugees voelt.

Zelfs een van de participanten die zich meer Nederlands dan Portugees voelt stelde dat er een grote emotionele connectie met Portugal is in de vorm van trotsheid dat volgens de participant een eigenschap is van de Portugese cultuur.

“De trots is heel groot bij Portugezen. Je wordt er heel erg in gepusht. Op de een of andere manier, ondanks dat ik me meer Nederlands voel, is er wel meer trots voor Portugees zijnde dan voor Nederlands. Ik denk vanwege dat culturele aspect dat er in zit. . . . Ja omdat in de Portugese cultuur is heel veel trots naar de eigen nationaliteit. Er wordt heel veel waarde aan gehecht en op die manier heb ik meer trots voor Portugal dan voor Nederland, ondanks dat ik me toch meer Nederlands voel. Dat is wel grappig en tegenstrijdig.” (Participant 9)

Eén van de participanten stelde dat hij Portugal idealiseert als gevolg van ervaringen in zijn jeugd en een geromantiseerde geschiedenis. Hij zag Portugal als een fantasieland, omdat op

vakantie gaan altijd leuk was. De participant zag het als een vlucht uit de werkelijkheid, omdat hij niet altijd tevreden was met bepaalde zaken in Nederland. Dit zou een gevolg kunnen zijn van buitensluiting.

Het sterker ervaren van emotionele identificatie met Portugal, legt de loyaliteit van de participanten in de meeste gevallen voornamelijk bij Portugal. Dit wil niet zeggen dat er geen loyaliteit richting Nederland was. Zo gaven enkele participanten aan niet in een ander land dan Nederland te willen wonen en Nederland een fijn land te vinden, waaruit bleek dat ze zich in Nederland thuis voelen.

4.2.5 Thuis voelen

Alle participanten stelden dat ze zich op het moment van interviewen in Nederland thuis voelen. Zo stellen ze dat ze hier zijn geboren en opgegroeid, en niet beter weten. Zelfs bij de participanten die zich emotioneel meer met Portugal verbonden voelen:

“Omdat ik weet niet beter, dat ten eerste. Nederland is gewoon mijn woonland, mijn leefland. Nederland is het land die mijn opa en oma, en ouders kansen hebben gegeven die ze waarschijnlijk niet hadden gekregen als ze in Portugal zouden zijn gebleven. En ik vind Nederland een goed geregeld land, alleen wel een beetje te tolerant. Tegenover bepaalde bevolkingsgroepen, maar ik voel me zeker thuis hoor.” (Participant 2)

Er waren echter ook een aantal participanten die zich wel in Nederland thuis voelen, maar aangaven zich meer in Portugal thuis te voelen omdat ze zich beter in de Portugese cultuur, of in de Portugese levensstijl kunnen vinden:

“Weet je ik voel me thuis omdat ik hier nou eenmaal ben geboren en opgegroeid. Maar als je me zou vragen of ik me meer in Portugal thuis zou voelen dan in Nederland, dan zou ik zeggen Portugal. Dat is gewoon zo. Ik heb er maar anderhalf jaar gewoond en natuurlijk elk jaar op vakantie. Maar ook in die anderhalf jaar dat ik daar woonde voelde ik me meer thuis. Ik voelde me meer één met de cultuur, met de tradities, met de mentaliteit, de manier van denken. Dat is eigenlijk meer mijn ding. Wat niet wil zeggen

dat ik hier diep ongelukkig ben omdat ik me hier niet thuis zou voelen. Ik woon hier 39 jaar, het zou raar zijn als ik me hier helemaal niet thuis zou voelen. Maar in Portugal voel ik me meer thuis. Het is dus niet zo zwart-wit.” (Participant 3)

Aan de ene kant voelen de participanten zich dus thuis op basis van normatieve identificatie, aangezien ze in Nederland zijn geboren en niet beter weten. Echter blijken sommige participanten zich ook thuis te voelen op basis van emotionele identificatie met vrienden, van allerlei nationaliteiten, en hun hele leven dat ze hier hebben.

De participanten blijken zich bewust te zijn van zowel hun Nederlandse karakteristieken als van hun Portugese karakteristieken, en zijn dus in staat zich normatief zowel met Nederland als Portugal te identificeren. Bij de meeste participanten was normatieve identificatie over het algemeen met Nederland sterker dan met Portugal. Ondanks dat dit er voor zorgt dat de participanten zich in dit opzicht zowel Nederlands als Portugees voelen, en dat dit in naar gelang de situatie kan verschillen, vertonen ze over het algemeen de neiging zich emotioneel meer met Portugal verbonden te voelen. Dit is wellicht ook terug te zien in de keuze van de meeste participanten om de Nederlandse nationaliteit slechts om praktische redenen aan te nemen. Deze sterkere emotionele identificatie met Portugal wil echter niet zeggen dat de participanten zich niet thuis voelen in Nederland. Geen enkele participant gaf immers aan zich op het moment van interviewen niet in Nederland thuis te voelen.

4.3 Buitensluiting

In deze paragraaf wordt het thema buitensluiting besproken. Hierin wordt een beeld geschetst van vormen van buitensluiting die de participanten hebben ervaren, en hoe zij vormen van buitensluiting relativeren.

4.3.1 Gevoel van buitensluiting

Opvallend was dat de meeste participanten aangaven nooit het gevoel hebben gehad te zijn buitengesloten, of zeiden nooit te maken te hebben gehad met discriminatie, maar wel verhalen vertelden waarin zij werden buitengesloten, of als niet-Nederlander gedefinieerd werden en dit als vervelend ervoeren. Een van de participanten gaf echter wel aan een gevoel

van fysieke buitensluiting te hebben ervaren als gevolg van de atmosfeer omtrent buitenlanders die is ontstaan. De participant beschrijft het ervaren van een samenleving die verandert van functionele identificatie, naar identificatie op basis van etniciteit. Hierbij werd hij zich er van bewust dat hij als buitenlander werd gezien, en ervoer dit als vervelend:

“. . . je kreeg wel in de maatschappij steeds meer een maatschappij van tegenstellingen. Er werd meer gekeken naar je afkomst dan daarvoor heb ik het gevoel. Het is zelfs zo, in die tijd ging ik vaker uit naar barretjes en zo met mijn broer en we zijn meerdere malen geweigerd, zelfs bij cafeetjes en barretjes op pleinen in Den Haag, alleen op basis van ons uiterlijk. Omdat ze dachten dat we Turks waren of zo, denk ik. Discotheken ook. Dan raak je bewust van dat je eigenlijk anders bent. Je bent eigenlijk niet anders, maar je beseft ineens dat je niet voor 100 procent Nederlander bent, of gewoon Alex. Je bent niet alleen dat individu, nee je bent dus een buitenlander of zo. Je bent iemand anders, je komt er niet in ómdat. Dat vond ik heel vervelend. Op een gegeven moment was je niet die persoon die een Portugese achtergrond had en ook een Nederlandse achtergrond eigenlijk, maar je was ineens een buitenlander. . . . Ja, ik raakte teleurgesteld [in de Nederlandse samenleving], want ik had zoiets van ja ik heb me altijd gewoon een individu gevoeld en nu word ik in een hokje gestopt. Van jij bent dat. Daar had ik helemaal geen zin in. . . . Toen was dat heel overduidelijk. Ik heb het gevoel dat het nu minder is, misschien dat ik er zelf op een andere manier mee om ga, daar ben ik niet over uit.” (Participant 3)

Hier zien we een voorbeeld van hoe de identiteit van een individu niet altijd in eigen hand ligt. Dergelijke bestempeling van mensen als niet-Nederlands kan verhinderen dat mensen zich emotioneel identificeren met Nederland, of dat mensen zich thuis voelen in Nederland. Zo stelde dezelfde participant: “Dan ben je toch altijd een beetje anders. Het is niet altijd leuk om anders te zijn. Je wil ook wel eens een keer gewoon zijn.” (Participant 3). Andere participanten gaven ook aan situaties meegemaakt te hebben waarin ze als niet-Nederlands werden gedefinieerd en dit als vervelend ervoeren. Zo stelde een van de participanten het als vervelend te ervaren als ze door de douane om haar paspoort gevraagd wordt, omdat ze veronderstelt

dat dit vanwege haar etniciteit is. Een andere participant stelde dat moeite met spelling toegeschreven werd aan haar Portugese afkomst, en dat dergelijke uitspraken nog steeds voorkomen:

“. . . mijn Nederlandse spelling was heel slecht, omdat ik tweetalig ben opgevoed en het was voor mij een beetje verwarrend. En toen was het weer van oh ja zij kan niet zo goed spellen, ja dat komt omdat ze Portugees is. Dat ik denk, hallo, what the fuck heeft dat er nou mee te maken. Eh dat kan iedereen gebeuren. Er zat een Hollandse jongen naast me, die was net zo slecht. Dat ik denk ja dat zeg je niet tegen hem omdat je Hollands bent. Maar dat heeft meer ja ik weet niet. Het is niet dat ik me dan buitengesloten voelde, maar ik voel me wel in een hokje geplaatst. Zulke, hoe noem je dat.. uitspraken heb je wel nog steeds.” (Participant 7)

Een aantal participanten stelden dat het bestempeld worden als Portugees niet altijd een negatieve ervaring is. Zo wordt het fijn gevonden als mensen geïnteresseerd zijn in de afkomst of de Portugese cultuur:

“Ik vind het niet altijd erg hoor, want voor heel veel mensen is het juist positief en vinden ze het leuk. Vinden ze het interessant en willen ze verhalen horen, over Portugal en hoe het is om op te groeien in een Portugees gezin. Ligt er maar net aan hoe mensen daar mee om gaan. Maar het is wel eens fijn om te zijn wie je bent, daarom vind ik het ook fijn om in Portugal te zijn. Dan ben ik gewoon wie ik ben. Daar vragen ze niet op basis van je uiterlijk waar je vandaan komt.” (Participant 3)

Alhoewel meerdere participanten verhalen van buitensluiting vertelden, was er slechts één participant die aangaf zich daadwerkelijk buitengesloten gevoeld te hebben. Desalniettemin gaven enkele participanten het in bepaalde gevallen vervelend te vinden om in een hokje geplaatst te worden. Vooral als dit in negatieve zin was, maar soms ook als ze in positieve zin als Portugees werden bestempeld.

4.3.2 Relativering buitensluiting

Ondanks dat participanten het af en toe vervelend vinden dat ze in een hokje worden geplaatst, konden de meeste participanten dit relativeren en dergelijke ervaringen van zich afzetten. Zo antwoordde een van de participanten op de vraag of hij het niet serieus neemt als iemand hem uitmaakt voor een Turk of Marokkaan het volgende: “Dan zeg ik gewoon dat dat niet zo is en als ze daar dan nog steeds moeite mee hebben, moet je doen. Ik ga me daar niet echt druk om maken. Dat is de ander z’n probleem.” (Participant 9). Een andere participant gaf aan dat buitensluiting geen invloed op hem heeft omdat buitensluiting plaats vindt door mensen waar hij niet bij wil horen:

“... maar misschien is dat zo omdat nu ben je een leeftijd waarbij sowieso niet echt de behoefte hebt om ergens heel erg bij te horen. En doe je alleen maar dingen die je zelf wil. Ga je met mensen om, waarmee je om wilt gaan. En anders boeit het je niet. En je zoekt zelf ook gewoon mensen op met dezelfde interesse, of mensen die je leuk lijken. Vroeger moest je natuurlijk bij clubjes horen, of moest je natuurlijk dingen doen die iedereen deed op de basisschool. En dan is het anders natuurlijk, maar nu ja je doet gewoon wat je zelf leuk vind. En je hebt je school, je hebt je bijbaan. Of je hebt je eigen activiteiten die je doet. Je hebt niet echt tijd voor dat soort clubjes of bepaalde dingen, denk ik.” (Participant 5)

Een meerderheid van de participanten gaf voorbeelden van situaties waarbij zij negatief bestempeld werden als niet-Nederlands. De participanten gaven echter in de meeste gevallen aan dat deze situaties geen of weinig invloed op hun hebben gehad. Te betogen valt dat hier wel een vorm van *reterritorialization* te zien is waarbij grenzen duidelijker worden, omdat etniciteiten tegenover elkaar komen te staan. Het feit dat de participanten niet het gevoel hebben buitensluiting te hebben ervaren, en in het geval dit wel zo is dit kunnen relativeren, is wellicht een indicatie dat zij sociale tegenstellingen kunnen overbruggen. Dit maakt het makkelijker voor de participanten om zich in Nederland thuis te voelen.

4.4 Voetbal

In deze paragraaf wordt het thema voetbal besproken. Allereerst wordt er besproken wat voetbal voor de participanten, en volgens de participanten voor de Portugese cultuur betekent. Ook zal worden besproken met welke nationale elftallen de participanten zich verbonden voelen. Vervolgens wordt er een beeld geschetst van wat de participanten denken dat er in de Nederlandse media over Portugees voetbal gezegd wordt, en wat zij hier van vinden. Tot slot worden de gevolgen van de sportmedia voor de participanten besproken, en wordt er besproken hoe ze dit relativeren en hoe de sportmedia verband houden met hoe zij zich thuis voelen in Nederland.

4.4.1 Belang voetbal

De meeste participanten gaven aan dat voetbal een belangrijke rol speelt in hun leven, maar ook in de Portugese cultuur. Zo zei een van de participanten: “. . . het is heel erg passievol bij de Portugezen. En iedereen heeft ook gewoon een club, de jongens, maar ook de meisjes.” (Participant 10). Ook andere participanten stelden dat voetbal een passie voor hun is en een verenigend effect kan hebben. Zo vertelde een van de participanten over de intensiteit waarmee Portugese gezinnen voetbal beleven, en zag dit in Nederland veel minder:

“Voetbal is een soort van passie, het is een sport waar ik heel graag naar kijk en waarbij sterke gevoelens naar boven komen als ik voor een bepaald team ben. Ik volg het intensief, en als je iets intensief volgt dan leef je ook mee. Heel raar, dat hebben bijna alle Portugezen, zelfs moeders die eigenlijk geen voetbal kijken, of de vrouwen, meisjes en zo. In Portugal zijn ze altijd wel voor hun club of hun land. Hier in Nederland is dat veel minder. . . . Portugese gezinnen zijn zo gepassioneerd en leven zo mee met hun club, vooral de mannen. Daardoor gaat het hele huishouden er in mee. Vaak zie je als de vader voor een club is zijn hun dochters en zonen ook voor die club. Omdat het zo intensief wordt beleefd in het huishouden dat iedereen dat dan gaat ervaren.”

(Participant 4)

Het zou kunnen zijn dat in het geval van negatieve berichtgeving, gezien voetbal voor de

meeste participanten een belangrijke rol speelt, dit door de participanten hoog wordt opgenomen. Hoe de participanten de Nederlandse berichtgeving over Portugees voetbal zien, zal in de volgende paragrafen besproken worden.

4.4.2 Identificatie met nationaal elftal

De meerderheid van de participanten stelden zich alleen met het Portugese nationale elftal te kunnen identificeren. Wellicht houdt dit verband met de sterke emotionele identificatie die de participanten met Portugal hebben, gezien voetbal gekarakteriseerd wordt als sport waar veel emotie bij komt kijken. Zo werd er door participanten gesteld dat ze geen nationalistisch gevoel voor Nederland hadden vanwege hun Portugese opvoeding. Opvallend was dat er onder de participanten verschillende gradaties van verbondenheid met het Nederlands elftal zijn. Zo waren er twee participanten die stelden dat ze wel voor het Nederlands elftal kunnen juichen, maar toch liever hebben dat Portugal wint, of vaker voor Portugal kiezen. Zo stelde participant 4 op het WK ook voor Nederland te juichen:

“Ja hoor zeker, als Nederland het WK speelt straks dan ben ik gewoon voor Nederland, behalve als ze tegen Portugal spelen, dan ben ik voor Portugal. Dus als Portugal wordt uitgeschakeld, en Nederland komt heel ver, dan ben ik ook blij. Ik zou het liefst willen dat Portugal zou winnen, maar ik zou niet teleurgesteld zijn als Nederland zou winnen.”
(Participant 4)

Andere participanten stelden niet voor het Nederlands elftal te kunnen juichen. Zo stelde Participant 5 dat het Nederlands elftal hem niet interesseert, alhoewel hij niet per se vindt dat ze hoeven te verliezen. Een andere participant stelde uit beleefdheid naar Nederlandse vrienden wel te juichen. Hij stelde hierbij echter dat hij niet het gevoel had dat hij graag wilde dat het Nederlands elftal zou winnen:

“Nee, dat doe ik meer uit beleefdheid, soort van. Ik heb niet het gevoel van ze moeten winnen. Wel een beetje, bijvoorbeeld als Nederland speelt en het was met het EK in 2004 in Portugal. Het is meer sympathie. Vooral als je leuke supporters heb, mensen die

echt gezellig, en niet die rottigheid van die eikels die de boel verzieken. Met de gezellige mensen dan feest ik graag mee, maar dat is dan een dubbel gevoel. Mijn broertje heeft precies hetzelfde, die heeft dan soort van sympathie ook omdat je dan Nederlandse vrienden hebt. Een goede Nederlandse vriend van ons, van de familie, die is natuurlijk echt voor Nederland. En dan is het ook soort van respect en sympathie voor zijn elftal. Maar dat chauvinistische gevoel, dat heb ik gewoon niet voor Nederland.” (Participant 8)

Opvallend was dat vijf van de tien participanten stelden juist tegen het Nederlands elftal te juichen, of een afkeer te hebben tegenover het Nederlandse elftal. Zo stelde een van de participanten: “Voor het Nederlandse elftal kan ik juist niet meejuichen. Ik ben juist heel gepassioneerd tegen” (Participant 3). Vier van deze vijf participanten stelden dat dit het gevolg is van de negatieve berichtgeving in de Nederlandse media over Portugees voetbal:

“Ja als ze niet tegen Portugal spelen, kan ik wel voor ze juichen, maar..! Ik moet zeggen dat het steeds minder wordt en dat heeft niets met de Nederlanders te maken, of met de Nederlander voetballers, maar wel met het commentaar van Nederlandse media, die altijd de Portugezen zwart maken. Daardoor wordt het minder, want zij zijn altijd zo negatief tegenover het Portugese voetbal, tegenover Portugese spelers etc. Dat je gewoon een beetje afkeer krijgt tegen het Nederlandse elftal, terwijl dat slaat eigenlijk nergens op maar ja doordat zij zo negatief zijn over jouw spelers, voetbalelftal, ga je je ergens op afreageren. En dat doe je dan maar door niet voor het Nederlands elftal te klappen. Terwijl zij daar niets aan kunnen doen. Maar het zijn wel die commentatoren die daar voor zorgen eigenlijk.” (Participant 2)

“Omdat ik heel vaak het gevoel heb dat Nederlanders op voetbalgebied ontzettend arrogant zijn. Een bepaald superioriteitsgevoel. Iets wat je vooral bij NOS Studio Sport terug ziet, dat superioriteitsgevoel. Totaal onterecht, want vroeger waren ze dan nog wel goed in '88 en de jaren 90. Maar nu is het al lang niet meer wat het zou moeten zijn. Het Nederlandse clubvoetbal en het Nederlands elftal tegen Portugal is natuurlijk ook

huilen met de pet op. Dus ik snap dan niet waarom ze elke keer dat superioriteitsgevoel er in zit. Elke keer het gevoel hebben van we winnen wel. We verliezen eigenlijk altijd van die gasten, maar het moet kunnen want ze zijn echt niet beter dan wij. Puntje bij paaltje verliezen ze altijd. Dus daarom, om dat superioriteitsgevoel en arrogantie van vooral de Nederlandse sportjournalistiek, ben ik altijd heel erg anti Oranje. . . . die negatieve houding, en ach het zijn allemaal van die hakkers, en arrogant, ze vallen constant, altijd maar duiken. Terwijl Robben kan er ook wel wat van. Schwalbekoningen bla bla bla. Dan wil je gewoon dat ze het tegendeel bewijzen. Gewoon door die houding ben ik gewoon onwijs anti. Ik heb zelfs een neef die half Nederlands is die dat ook heeft, zoiets van fuck it. Portugal moet gewoon die gasten van Oranje helemaal kapot maken. Zelfs hij heeft het.” (Participant 3)

Eén van de vijf participanten die stelde tegen het Nederlands elftal te juichten, vertelde dat dit voor haar altijd het geval al is geweest en dit te maken had met de arrogantie die Nederlandse spelers volgens de participant uitstralen. Dit gold alleen voor het voetbal, met andere sporten kon zij wel voor Nederlandse sporters juichen. Wel vertelde deze participant dat negatieve uitingen in de media er nog meer voor zorgen dat zij niet kan juichen voor het Nederlandse elftal. Voor bijna de helft van de participanten zijn negatieve uitingen in de media reden om zich niet alleen niet verbonden te kunnen voelen met het Nederlands elftal, maar zelfs tegen het Nederlands elftal te zijn. Wat de receptie van deze media precies is en welke verdere gevolgen deze voor de participanten hebben zullen in de volgende paragrafen besproken worden.

4.4.3 Negatieve media

Alle participanten gaven aan te vinden dat de Nederlandse media een overwegend negatieve toon aanhangen als er Portugees voetbal, zowel clubvoetbal als het nationale elftal, en Portugese spelers besproken worden. Volgens een van de participanten zien Nederlanders het Portugese voetbal en Portugese spelers vaak als duikelaars of aanstellers:

“Hier in Nederland merk je wel dat het vaker negatief wordt belicht dan positief in

vergelijking tot andere landen in Europa. Als het gaat om Cristiano Ronaldo bijvoorbeeld in vergelijking met Messi. Hier in Nederland zou denk ik ongeveer 95% zeggen dat Messi beter is dan Ronaldo, terwijl het in andere landen dit dichterbij elkaar ligt. Heb ik het gevoel. Dat heeft waarschijnlijk te maken met onder andere het gevoel dat ze hebben tegenover het Portugese elftal en Portugese spelers, en wat hun perceptie daarover is. Dat ze vaak duikelaars zijn, aanstellers, dat soort zaken.” (Participant 4)

Een andere participant stelde ook een duidelijk negatieve mening te horen in de Nederlandse media over Portugees voetbal, dat volgens de participant in sommige gevallen niets meer met voetbal te maken heeft:

“Maar sport en met name dan voetbal is iets waar ook veel op gereageerd wordt door Nederlanders. Ik volg best wat blogs of sportsites, waar ook op gereageerd wordt, waar je een forum hebt. En altijd als Portugees voetbal, Portugese voetballers, als dat ter sprake komt dan worden mensen helemaal gek. Er is een hele duidelijke negatieve mening heb ik het gevoel. . . . in de voetbalwereld, en mensen die Portugal alleen maar kennen van het voetbal, die vinden het maar niets, die vinden het maar klootzakken. Dat is dan natuurlijk mijn perceptie, maar ik heb het wel al die tijd gevolgd en ik merk heel duidelijk een verandering in hoe mensen het zien. Niet alleen kennissen, vrienden, maar ook de reacties die ik lees in verschillende media. Ook Studio Sport trouwens. NOS, Studio Sport merk je heel duidelijk een verschil met voor het jaar 2004 en daarna. Net als Jack van Gelder, je hoort aan de toon als het gaat over het Portugese voetbal, er wordt altijd een beetje denigrerend over gedaan. Van ja Ronaldo is wel een goede voetballer en Figo, maar ja het is zo’n klootzak. Wie zei dat nou, het was een commentator die zei “asbakkenras” vorige week. Dat het een soort vuilnisbakkenras was of zo Figo. Ja hallo, je bent een commentator, dat je een bepaalde voorkeur hebt voor bepaalde voetballers hebt dat snap ik nog, zou niet moeten maar goed het is voetbal. Objectiviteit in de sportjournalistiek bestaat niet. Maar oké, maar dat je een ex-voetballer een vuilnisbakkenras noemt, dat heeft helemaal niets meer met voetbal te maken. Dat slaat gewoon helemaal nergens op. Dat vind ik heel duidelijk, eigenlijk.”

(Participant 3)

Alle participanten merkten duidelijke negatieve meningen in de berichtgeving van de Nederlandse media. Er werd ook duidelijk dat deze meningen ook bij vrienden en kennissen te merken is, hier zal later in dit hoofdstuk verder op in worden gegaan.

4.4.4 Positieve media

Alhoewel alle participanten de representaties van Portugees voetbal in de Nederlandse media als overwegend negatief ervoeren, waren er een aantal participanten die wel ook positieve berichten in de sportmedia herkenden. Zo vertelde een van deze participanten over een positief artikel dat ze had gelezen. Ondanks haar scepticisme of het wel een positief bericht was, besloot ze toch door te lezen om er vervolgens achter te komen dat het volgens haar inderdaad een positief bericht was. Zo werd er volgens de participant lovend over Benfica, de voetbalclub die de participant aanhangt, gesproken. Zo stelde deze participant ook positieve berichtgeving te zien: “. . . ja dan zit er toch wel weer mooie kanten aan.” (Participant 1).

Tevens werden berichten over Portugal in de media die niet over voetbal gingen in de meeste gevallen als positief gezien. Zo stelde een van de participanten dat: “Als ze het hebben over Portugese cultuur, dan is het vaak positief. Want dan hebben ze het over wijn, vriendelijkheid, aardige inwoners, mooie landschappen, dus dat is wel positief.” (Participant 4).

4.4.5 Verklaring negatieve media

De meeste participanten stellen dat het herhaaldelijk verliezen van het Nederlands elftal in wedstrijden tegen het Portugese elftal ten grondslag ligt aan de negatieve berichtgeving over Portugees voetbal in de Nederlandse media. Zo stelt een van de participanten dat dit kwaad bloed zet:

“Op een gegeven moment toen Portugal vaker met Nederland moest voetballen, Portugal had in 1992 tegen Nederland gevoetbald, en toen won Nederland. Nou ja niets aan de hand. Euro 2000, niet tegen elkaar gevoetbald, ze speelden leuk voetbal, niets aan de hand. Maar op een gegeven moment, voor het WK van 2002, speelde Portugal

tegen Nederland en Portugal won een keer, en speelde een keer gelijk in de laatste minuut met een doelpunt van Figo, dus Nederland er uit en niet gekwalificeerd voor het WK. Vervolgens 2004 Nederland door Portugal er uit geknikkerd. 2006 het WK Nederland door Portugal er uit geknikkerd, in de tussentijd ik weet niet hoeveel clubs Nederlandse clubs uit Europees voetbal geknikkerd. En zo ging het maar door. Portugal won eigenlijk bijna elke wedstrijd en vaak met Houdini acts, dus zeg maar in de laatste minuut. Dat zet kwaad bloed, mensen vinden dat natuurlijk niet leuk. Maar het gebeurt zo vaak, zo vaak, dat heel veel Nederlandse vrienden hadden ook iets van we winnen nooit van die gasten je wordt er helemaal gestoord van. En het waren ook niet altijd even vriendelijke wedstrijden. In 2006 op het WK was het één grote veldslag, de veldslag van Neurenberg zoals het heet, en dat was echt ik weet niet hoeveel rode kaarten en het was echt vechten. Kopstoten, hakken. Alleen ja, het is natuurlijk van beide kanten.” (Participant 3)

We zien hier tevens de overeenkomst tussen voetbal en oorlogvoering, waarbij een specifieke wedstrijd zelfs als veldslag herinnerd wordt en door meerdere participanten genoemd werd. Volgens meerdere participanten heeft voornamelijk deze wedstrijd geleid tot de negatieve berichtgeving in de Nederlandse media. Een aantal andere participanten stelden of speculeerden dat jaloezie en rol speelt in negatieve berichtgeving over Portugees voetbal. Zo stelde een van de participanten dat, in tegenstelling tot de Portugese spelers, de Nederlandse spelers niet knap zijn, en dat Nederland geen speler als Cristiano Ronaldo heeft:

“Nou ik denk dat dat heel simpel is. Nederland wint nooit van Portugal. Nederland verliest altijd van Portugal. Jaar in jaar uit. Dat is natuurlijk best pijnlijk. vervolgens is er ook een wedstrijd geweest in het EK dat er onwijs veel gele en rode kaarten vielen. En ja toen verloren ze ook nog. Konden ze natuurlijk niet hebben. Ten tweede, als je gaat kijken naar Nederlandse spelers zijn niet heel knap. Portugese spelers zijn wel knap. Portugese spelers krijgen veel aandacht. Bijvoorbeeld ook Ronaldo. Ja Nederland heeft niet een speler zoals Ronaldo. Ja kunnen wij ook niets aan doen. Maar ja ik denk dat het gewoon jaloezie is. En het niet kunnen hebben dat ze altijd maar verliezen. Dus ja dan ga

je op een gegeven moment toch afreageren denk ik.” (Participant 2)

Volgens de participanten resulteert de vernedering door het herhaaldelijk verliezen van wedstrijden in de negatieve uitingen in de media. Volgens Corpus Ong (2009) keren publieken, in het geval hun identiteit uitgedaagd wordt, zich tot dominante, essentialistische vertogen over hun identiteiten. Hier zien we dat publieken niet in essentialistische vertogen over hun eigen identiteit vervallen, maar over die van de ander. Zo worden de Portugezen hakers genoemd, en worden Nederlandse commentatoren jaloers genoemd. Hier zien we *reterritorialization* plaats vinden, aangezien nationale grenzen tussen de participanten en Nederlanders geherdefinieerd worden.

4.4.6 Lezingen sportmedia

De participanten gaven verschillende lezingen aan het artikel over Cristiano Ronaldo dat ze tijdens het interview te lezen kregen. In de meeste gevallen waren de participanten het niet met het artikel eens. Opvallend was dat vooral de vrouwelijke participanten een *oppositional reading* aan het artikel gaven en zich duidelijk boos konden maken bij het lezen van het artikel. Zo stelde een van de participanten dat het haar boos maakt hoe er in de media over Cristiano Ronaldo wordt gesproken:

“Het maakt me boos gewoon, het is altijd zo bespottelijk hoe ze over die jongen praten. Ze hadden liever de prijs willen geven aan iemand van vlees en bloed. . . . Zodra het over Ronaldo gaat, kunnen ze alleen maar spotten. Waarom vinden ze Messi wél een mens van vlees en bloed? Messi heeft ook talent, Messi is ook een speler, werkt ook hard, is alleen minder knap. Vinden ze het dan dat hij [Ronaldo] minder mens van vlees en bloed is, omdat hij heel de tijd op een reclamebord wordt gebruikt voor van alles en nog wat. Omdat het een knappe jongen is. Daar kan die jongen toch ook niets aan doen? En ik heb zoiets van ze zien zoveel dingen over het hoofd. Hij geeft echt heel veel geld ook aan goede doelen en dat hij hele behandelingen betaalt voor kinderen die ongeneselijk ziek zijn of weet ik veel wat, dat wordt maar genegeerd. Ik vind dat ze daar ook wel eens een keertje naar mogen kijken. Ik wordt gewoon echt boos daarvan, ze

moeten gewoon een keer ophouden met die achterlijke, die tekst is een en al spot. En dat komt dan serieus in zo'n AD. Nou shame on you, echt schaam je diep gewoon. Dat mensen dit ook serieus nemen. Maar ik zie ook helemaal gewoon de blik van al die Nederlanders helemaal ja ja, helemaal trots op die schrijver. Nee echt heel irritant dit.”
(Participant 2)

Een aantal van de participanten stelden dat als de berichtgeving betrekking had gehad op Portugees voetbal in het algemeen en niet op Cristiano Ronaldo, ze dit als vervelender zouden hebben ervaren. De meeste participanten, waarvan allen mannen waren, gaven een *negotiated reading* aan het artikel. Ze waren het er niet mee eens, maar snapten vaak wel het beeld dat mensen van Cristiano Ronaldo hebben en konden zich daar in sommige gevallen gedeeltelijk in vinden. Zo stelde een van de participanten dat hij de mening van de schrijver niet deelt, maar dat het artikel hem niet zo veel doet, omdat hij ook niet alles van Cristiano Ronaldo op het veld doet goed vindt:

“Ik vind vooral dat deze schrijver voor anderen gaat denken. Hij geeft eigenlijk meer aan, wat veel Nederlanders denken, denk ik, vinden. En zeker niet alle Nederlanders, en al helemaal niet alle mensen in de wereld. Het is eigenlijk meer zijn eigen mening, denk ik, en hij legt het eigenlijk op aan iedereen. Ja “u en ik” wie zegt dat ik dat denk. “We” helemaal niet we. Ik ken genoeg mensen die het er niet mee eens zijn. Het is maar één mening, dus ja. Er staan overigens wel een hoop waarheden in hoor, maar hoe je hem dan vervolgens ziet en of het echt is of niet zijn emotie, ja dat voelt iedereen op een andere manier. Dat heb ik niet. . . . Om eerlijk te zeggen interesseert het me eigenlijk niet zo heel erg. Het doet me niet zo veel. Het zou me wel meer doen als hij het meer op Portugees voetbal, of Portugal in het algemeen zou hebben. Want Ronaldo zelf, Ronaldo is niet Portugal, hij is maar één persoon. Ik vind ook niet dat hij altijd even leuke dingen doet op het veld. Het is maar een persoon, hij is volgens mij ook niet heel erg slim, hij kan gewoon heel goed voetballen. Leuk voor hem, en leuk als hij het goed doet.”
(Participant 3)

Slechts een van de participanten gaf in zekere mate het artikel een *dominant reading*, omdat hij vind dat Cristiano Ronaldo arrogant en geen teamspeler is. Wel stelde deze participant later de schrijver bevooroordeeld te vinden, het niet helemaal eens met het artikel te zijn, en dat als hij Cristiano Ronaldo wel een goede speler had gevonden waarschijnlijk anders gereageerd zou hebben:

“Dat is deel van de charme. Het hoort er bij. Je kan niet van de wedstrijd houden en vervolgens lopen janken als iemand gemeen tegen je doet. Het is alles of niets. Cristiano Ronaldo vond ik altijd een beetje, dat hij zich zo ijdel voelt. Hij denkt te veel over zichzelf, hij vind zich zelf te goed. Zeker met voetbal, het is een teamsport. Hij zorgt voor heel veel fuckups, omdat hij wil bewijzen dat hij zo goed is. Dus ik vind het niet genoeg een teamplayer om echt naar op te kijken.” (Participant 9)

In het geval de berichtgeving als vervelend wordt ervaren, wat niet bij elke participant het geval was, zou het verschillende gevolgen kunnen hebben voor de participanten. Deze zullen in de volgende paragraaf besproken worden.

4.4.7 Gevolgen media

Een aantal van de participanten gaf aan geen Portugees voetbal op de Nederlandse televisie meer te kijken, vanwege het volgens de participanten constante negatieve commentaar. Zo stelde een van de participanten dat, ook al vertelde ze zich niet buitengesloten te voelen, ze wel vind dat haar het kijken van de wedstrijd niet gegund wordt, en ervaart dit als zeer vervelend. Dit zou wel degelijk gezien kunnen worden als een vorm van buitensluiting door de media.

“Het is alleen, ik stond op het punt een brief te schrijven zo geïrriteerd was ik een keer. Dat ik denk van ja dat is je baan, je hebt een te gekke baan, maak er ook wat leuks van en wees gewoon, wees neutraal. Ik hoef jouw mening over Portugal niet te horen als ik Portugees ben en Portugees voetbal op Nederlandse televisie kijk. Dat is niet leuk. Want je verpest het gewoon voor de mensen. En sommige mensen denken oh laat maar gaan.

Maar ik hoor het en ik irriteer me gewoon daar aan. Maar dat heeft denk ik niets met de Nederlandse cultuur te maken. Dat heeft misschien met hun ego te maken, omdat ze gewoon niet kunnen winnen. . . . het is niet dat ik me buitengesloten voel, maar ik vind wel dat ze me niet een leuk avondje voetbal gunnen, weet je. En dat doen ze misschien niet bewust, misschien weten ze het helemaal niet. Maar soms denk ik van, misschien moeten ze even als hun voetbalwedstrijden terug horen en kijken wat ze allemaal zeggen.” (Participant 7)

Meerdere participanten gaven aan te merken dat in sommige gevallen collega’s, vrienden, of andere bekenden negatieve meningen uit de media deelden. Het is echter niet duidelijk geworden of deze meningen door de media zijn beïnvloedt, of afzonderlijk zijn ontstaan. Zo vertelde een participant over een collega, waarvan hij zou verwachten dat deze het verhaal van beide kanten zou kunnen begrijpen, die volgens de participant een ongenueanceerd beeld er op na hield. Hier kon de participant zich erg boos om maken:

“Er was een collega verslaggever die zei van ja “ik haat Portugezen”. Je haat Portugezen? Wat? “Ja nee ik haat Portugese voetballers, ik haat het Portugese voetbal”. Hoezo? “Ja nou die wedstrijd tjonge jonge hakken dit hakken dat”. Ja maar dat kwam toch van beide kanten, Van Bommel was ook geen lieverdje. Robben is ook niet bepaald een toonbeeld van eerlijkheid zeg maar op het voetbalveld. “Ja ja nee, die Portugezen zijn veel erger, het zijn echt hakkers”. Ja dan heb ik zoiets van ja, je mag toch wel verwachten van een journalist dat hij toch wel iets genuanceerder is. Ik snap wel dat je voor Nederland bent, dat je dan niet kan toegeven dat het ook van beide kanten kwam en dat... Mijn beste vriend gaf wel toe, het was een keiharde wedstrijd, het sloeg helemaal nergens op, maar het was natuurlijk van beide kanten. Maar er waren genoeg mensen die iets hadden van.. en dan heb ik inderdaad zoiets van tjonge jonge zeg. Daar maak ik me wel kwaad om, ja. Dan is het maar voetbal, totaal onbelangrijk in het leven eigenlijk, maar het irriteert wel.” (Participant 3)

Een aantal participanten stelden dat negatieve berichtgeving in de media, maar ook negatieve

meningen van mensen invloed hebben op hoe zij zich Nederlands voelen, of tegen Nederlanders aan kijken. Alhoewel, zoals in de volgende paragraaf zal blijken, dit slechts van tijdelijke aard is. Zo antwoordde een van de participanten het volgende op de vraag of ze zich na het lezen van negatieve berichten minder Nederlands voelt: “Zeker!! Als ik zulke dingen lees dan 0,0 procent blijft er dan over. Nee echt dan, vooral op zulke momenten heb je zoiets van, waar slaat dit op.” (Participant 2). Participant 6 stelde een afkeer tegen Nederlanders te krijgen als Cristiano Ronaldo negatief belicht wordt, en Nederlanders naar Messi trekken. Deze participant kon zich vooral boos maken als het kritiek betreft dat niet met voetbal te maken heeft, maar bijvoorbeeld over het kapsel van Cristiano Ronaldo gaat.

Alhoewel bijna alle participanten aangaven dat negatieve berichtgeving uiteindelijk geen gevolg had voor hoe zij zich thuis voelen in Nederland, was er een participant die aangaf in een eerdere periode zich niet thuis te hebben gevoeld. Dit kwam niet zozeer door de media, maar door mensen die negatieve ongenueerde meningen deelden. Zo antwoordde deze participant op de vraag of negatieve berichtgeving invloed heeft op hoe hij zich thuis voelt het volgende:

“Dat heeft het wel gedaan. Ik heb dat nu veel minder, omdat ik ook wel weer zie dat Ronaldo ook wel heel veel fans heeft. Er zijn ook wel weer mensen, hij is natuurlijk zo goed en hij is natuurlijk wereldvoetballer van het jaar geworden dit jaar. Dan zie je dat de mensen ook weer toegeven van ja het is wel een goede voetballer. Dan praat je er over en dan vinden mensen het wel leuk en dan heb je weer een soort van normale discussie. Goh het is een apart karakter, maar. Het is wel eens erger geweest hoor, vooral na die wedstrijd in 2006, ook op het werk. Dan denk je van nou je werkt op een redactie, dan mag je verwachten dat er mensen werken die hoog opgeleid zijn, dat zijn ze ook, en dan een bepaalde mate van verstand hebben. Dat je dan wel mag verwachten dat mensen genuanceerder zijn zeg maar. Maar nee, dat was echt ongelooflijk, in die tijd had ik zoiets van toen voelde ik me inderdaad niet thuis. Dit gaat nergens over.

Dezelfde participant gaf ook aan dat de reacties die op het internet geplaatst werden over

Portugezen erg ver gingen, waarbij er zelfs bedreigingen werden geuit. Deze uitingen beperkten zich niet alleen tot het internet. Zo vertelt hij over een neef die zijn Portugese vlag van de gevel moest halen, en over uitgescholden worden om het aanhebben van een Portugees shirt:

“... Het internet en de reactiemogelijkheden had je in 2006 natuurlijk al, en dat had helemaal niets meer met voetbal te maken. Er werden bedreigingen geuit, mensen wilden zogenaamd naar de bar van Figo in de Algarve om het in te slaan met bakstenen. Een neef van me moest zijn Portugese vlag van zijn gevel af halen, want er stonden iets van 5, 7, 8 gastjes op scooters stonden dreigend voor zijn huis, terwijl hij een gezin heeft en die heeft hem natuurlijk weg gehaald. Weg met de trots, veiligheid van het gezin staat voorop. Dus dan heb je toch wel van jeetje het is maar voetbal jongens, kom op. Niet alleen Portugese voetballers of het Portugese voetbal stond naar het leven, maar het werd breder. Als je Portugees was keken ze je schuin aan. Je kreeg helemaal geen duim meer als je een Portugees shirt aan had. Je werd uitgescholden. Een beetje raar, zeg ik dan.” (Participant 3)

In het geval van deze participant zien we dat er een gevoel van niet thuis voelen kan ontstaan, echter pas als mensen waar hij mee te maken krijgt negatieve meningen delen. Wel dient dan afgevraagd te worden in hoeverre deze meningen door de media gevormd zijn. Aan deze reacties van de participanten is te zien dat voetbalvertogen, in veel gevallen voortgestuwd door de media, kunnen zorgen voor botsingen met emotionele polarisering als gevolg. Grenzen tussen nationaliteiten worden duidelijker. De participanten die over het algemeen een open wereldbeeld hebben, in het rijtje van het *banal cosmopolitanism* passen, zien we hier wellicht deels terug vallen in *closed cosmopolitanism*. Deels omdat het alleen betrekking heeft op Nederland of het Nederlands voetbal. Dit is echter wel, zoals in de volgende paragraaf besproken wordt, van tijdelijke aard.

4.4.8 Relativering sportmedia

Ondanks dat participanten de volgens hun negatieve berichtgeving over Portugees voetbal als vervelend konden ervaren, en dat deze gevolgen voor hun kunnen hebben, wisten de

participanten het allemaal te relativieren. Zo stelde participant 3 dat hij zich boos kon maken en irriteren als mensen naar zijn mening ongenueanceerde negatieve meningen over Portugees voetbal uitten, maar dat dit van tijdelijke aard is omdat voetbal uiteindelijk niet belangrijk is. Ook werd er door een participant gesteld dat irritaties alleen gericht zijn op commentatoren en negatieve media geen invloed hebben op hoe zij zich in Nederland thuis voelt, omdat ze in staat is onderscheid te maken tussen voetbal en belangrijkere zaken. Ook als het leidt tot botsingen met bekenden is dit van tijdelijke aard:

“Het is puur alleen op die commentatoren. Ik heb echt voor mijn gevoel is de Nederlandse cultuur heel goed voor mij geweest. Dat heeft er echt niets mee te maken. . . . Nee, absoluut niet, omdat ik denk van weet je dat is maar voetbal. En tuurlijk het gaat om een Ronaldo of wie dan ook en ze staan voor Portugal, maar ik kan wel onderscheid maken in voetbal en wat anders. Dat is wat anders. . . . En tuurlijk af en toe raakt het bij mij een gevoelige snaar, omdat ik denk hou eens even gauw je mond. Maar ik voel me dan niet gediscrimineerd en buitengesloten, omdat ik weet dat het over voetbal gaat. Dus het gaat niet om dat ik, het gaat niet om Portugal en Nederland, dat niet. . . . Dat is dan snel ook weer over, dan denk ik van weet je wat: ik heb gewonnen en jij lekker niet, dikke vinger. Ik ga weer weg. En de volgende dag dan is het weer allemaal koek en ei.” (Participant 7)

Een andere participant stelt, ondanks dat negatieve berichtgeving haar boos kan maken en de Nederlandse bevolking hier in mee kan gaan, dit nog geen reden is om een afkeer tegen Nederlanders te krijgen:

“Als ik dit lees dan maakt het me boos en dan denk ik van waar slaat dit op jullie zijn zelf zo jaloers of zo en jullie kunnen alleen maar mensen bespottelijk maken en wat is het doel hiervan. Wat bereik je hier mee? [stilte] Maar als het dan gezakt is dan neutraliseer ik mijzelf zeg maar weer en ik denk van nou ja oké niet iedereen is zo en het feit dat zij op deze manier over Ronaldo schrijven, dat zegt alleen maar iets over hun. . . mensen gaan er ook in mee natuurlijk. De Nederlandse bevolking, maar het is niet zo dat ik

Nederlanders dan ineens ga haten of zo, nee. Het is wel dan tijdens het WK is het allemaal wel wat gevoeliger, dat wel. Maar het is niet zo dat ik dan ineens Nederlanders ga uitfluiten of zo. Nee ik bedoel ik woon hier in Nederland, Nederland geeft me gewoon heel veel kansen en ik ben blij dat ik hier überhaupt mag zijn. En dat ze mijn opa en oma, en mijn ouders die kans hebben gegeven, dus ik zie geen reden waarom ik de Nederlanders dan opeens moet uitfluiten of zo. Nee, dat niet.” (Participant 2)

Ook in het geval van de sportmedia weten de participanten het belang van voetbal te relativiseren. In slechts een enkel geval gaf een participant aan zich niet thuis te voelen naar aanleiding van negatieve meningen over het Portugees elftal, maar pas als het dichterbij komt. Als bijvoorbeeld collega's dergelijke meningen overnemen. De participanten lijken de media niet belangrijk of interessant genoeg te vinden om gevolgen te kunnen hebben op hoe zij zich thuis voelen. Alhoewel de participanten zich boos konden maken om de negatieve berichtgeving, was dit slechts van tijdelijke aard.

5. Conclusie

De aanleiding voor dit onderzoek kwam voort uit het waarnemen van een, in sommige gevallen, negatieve houding van Portugees-Nederlandse migranten richting de Nederlandse samenleving. Dit werd vooral duidelijk in discussies over nationaal voetbal, waarbij onder deze groep migranten het idee leek te bestaan dat de Nederlandse sportmedia, als gevolg van wedstrijden tussen Nederland en Portugal, in negatieve stereotypen vervielen over Portugees voetbal. Hierbij kwam de vraag op of de receptie van Portugees voetbal in de Nederlandse media invloed heeft op hoe deze Portugees-Nederlandse migranten zich in Nederland thuis voelen. Deze studie heeft zich hierbij beperkt tot Portugees-Nederlandse migranten die in Nederlands zijn geboren, omdat deze groep gezien wordt als een geïntegreerde groep in alle facetten van de Nederlandse samenleving. Om de hierboven genoemde vraag, die centraal stond in dit onderzoek te kunnen beantwoorden werden tien Portugees-Nederlandse participanten geïnterviewd. Deze interviews dienden er onder andere voor om er achter te komen of en waarom de participanten zich wel of niet thuis voelen in Nederland. Ook was het van belang te achterhalen hoe de participanten Portugees voetbal in de Nederlandse media ontvangen en of dit volgens henzelf invloed heeft op hoe zij zich thuis voelen in Nederland.

De kwalitatieve interviews die gebruikt zijn waren de uitgelezen methode om deze vragen te beantwoorden, omdat interviews zich goed lenen om attitudes, opinies, gevoelens, gedachten of kennis van participanten te achterhalen (Baarda & De Goede, 2006; Stokes, 2003). Daarnaast kan met interviews inzicht verkregen worden in de sociale wereld van de participanten (Boeije, 2010). De theorie heeft dit onderzoek geïnformeerd over manieren waarop mensen zich kunnen identificeren met anderen en in meer abstracte zin met landen of *imagined communities* (Anderson, 1983), waarbij voor dit onderzoek vooral normatieve en emotionele identificatie, zoals door de WRR (2007) gedefinieerd, verlichtende concepten waren. Aan de hand van het begrip *cosmopolitanism* (Corpus Ong, 2009) werd openheid tegenover andere culturen theoretisch benaderd. Onder andere Morley (2001) informeerde dit onderzoek over hoe mensen zowel door media als door andere mensen kunnen worden buitengesloten. De verschillende lezingen (*dominant, negotiated* of *oppositional reading*) die aan een tekst gegeven kunnen worden (Hermes & Reesink, 2003) kwamen van pas om er achter

te komen in hoeverre de participanten het eens waren met berichten in de media, of deze verwierpen.

5.1 Discussie

Uit de resultaten bleken de participanten zich te begeven in zeer diverse sociale kringen. De participanten bevonden zich niet slechts in Portugese kringen, maar gingen vaak ook met Nederlanders, en met mensen van uiteenlopende etniciteiten om. Het emotioneel identificeren met andere mensen draagt bij aan het zich thuis voelen van de participanten. Dit wil echter niet zeggen dat de participanten zich ook emotioneel met Nederland identificeren. De participanten gaven aan het belangrijk te vinden dat mensen die naar Nederland migreren zich aanpassen aan de Nederlandse normen en waarden, en hun best doen om te integreren in de Nederlandse samenleving. Wellicht vinden de participanten dit omdat ze zelf ook geïntegreerd zijn in de Nederlandse samenleving en zich normatief met Nederland kunnen identificeren. Dit duidt er op dat de participanten zich in zekere zin identificeren met de *imagined community* (Anderson, 1983) van Nederland. De participanten stelden zich als open tegenover andere culturen te zien, waar ze dagelijks mee te maken krijgen. Het open staan tegenover andere culturen en deze als alledaags zien kan gekoppeld worden aan het *banal cosmopolitanism*, het volgens Corpus Ong (2009) in het alledaagse in contact komen met andere culturen, en deze accepteren en als normaal beschouwen.

Dit onderzoek wees verder uit dat de participanten zich in grote mate normatief met Nederland konden identificeren. Dit bleek onder andere uit dat een aantal participanten aangaven te denken zich niet te kunnen aarden in de Portugese samenleving. Zo gaven participanten aan zich beter te identificeren met onder andere de volgens hun logische manier van nadenken en efficiëntie die gekoppeld werden aan de Nederlandse cultuur. De participanten stelden zich ook te kunnen identificeren met Portugese normen en waarden. Zo werd bijvoorbeeld het belang van familie en het samenzijn gewaardeerd in de Portugese cultuur. De participanten bleken zich in grote mate emotioneel te identificeren met Portugal. Dit werd sterker ervaren dan normatieve identificatie met Nederland, aangezien veel van de participanten aangaven zich uiteindelijk toch Portugees te voelen. Hieruit bleken de

participanten zich ook deel te achter van de Portugese *imagined community*. Emotionele identificatie met Portugal bleek uit dat de participanten aangaven zich verbonden te voelen met hun afkomst, familie, en typerende karakteristieken van de Portugese cultuur. Ook was er een grote trots voor Portugal, een aanduiding van emotionele identificatie. Dit werd gezien als onderdeel van de Portugese cultuur. Alhoewel deze mate van emotionele identificatie wijst op een loyaliteit van de participanten richting Portugal, wil dit niet zeggen dat er geen loyaliteit tegenover Nederland was. Zo gaven participanten aan zich thuis te voelen in Nederland en enkelen gaven aan in geen ander land te willen wonen. Zo stelden de participanten dat ze hier zijn opgegroeid, niet beter weten, en hier vooral hun vrienden en hele leven hebben. Dit duidt op zowel normatieve identificatie (opgroeien, niet beter weten) als emotionele identificatie (verbondenheid met vrienden en het leven in Nederland) met Nederland.

Enkele participanten stelden zich in Portugal meer bewust te zijn van hun Nederlandse eigenschappen en in Nederland meer bewust te zijn van hun Portugese eigenschappen. Hierin is te zien hoe de hybride identiteit van de participanten niet alleen met tijd fluctueert, maar ook naar gelang de locatie waar de participanten zich bevinden. Er zijn dus fluctuaties te zien in de mate waarin de participanten zich Portugees of Nederlands voelen die in een korte periode kunnen veranderen. Daarnaast bleek uit een van de interviews ook dat sociale context, de mensen waarmee de participant zich op dat moment bevindt, voor fluctuaties kunnen zorgen. Ook voetbal kan van invloed zijn op fluctuaties aangezien voor de meesten de Portugese identiteit meer op de voorgrond komt te liggen, en in sommige gevallen de Nederlandse identiteit tijdelijk verdwijnt.

De meeste participanten gaven aan nooit het gevoel gehad te hebben buitengesloten te zijn. Wel vertelden zij verhalen waarin ze buitengesloten werden, of als niet-Nederlander gedefinieerd werden en dit als vervelend ervoeren. Hierbij is een vorm van *reterritorialization* (Corpus Ong, 2009; Morley, 2001) te zien, aangezien grenzen tussen etnische groepen scherper worden. Echter konden de meeste participanten dergelijke situaties relativiseren en van zich af zetten onder andere omdat zij het niet nodig vinden zich met deze mensen verbonden te voelen. Dit is wellicht een indicatie dat de participanten sociale tegenstellingen in de maatschappij kunnen overbruggen, wat het makkelijker maakt zich in Nederland thuis te

voelen. Over het algemeen schepte dit een beeld van de participanten die zich thuis voelen in Nederland en open staan voor alle culturen. Ze kunnen zich vooral normatief met Nederland identificeren, maar onderhouden ook een sterke emotionele identificatie met Portugal.

In het algemeen bleek voetbal een belangrijke rol voor de participanten te spelen, waarbij voetbal gezien werd als belangrijk onderdeel van de Portugese cultuur. De meeste participanten stelden zich alleen met het Portugese nationale voetbalelftal verbonden te voelen. Er werd door participanten gesteld dat dit kwam door hun Portugese opvoeding. De helft van de participanten stelden zich niet alleen niet met het Nederlandse nationale elftal verbonden te kunnen voelen, maar zelfs tegen het Nederlands elftal te juichen. Hierbij werd in de meeste gevallen gesteld dat hier aan ten grondslag een negatieve berichtgeving over Portugees voetbal in de Nederlandse media lag.

Alle participanten gaven aan een overwegend negatieve toon in de berichtgeving over Portugees voetbal te merken in de Nederlandse media. Zo worden Portugese spelers volgens de participanten onder andere omschreven als duikelaars of aanstellers. Ook werd er gesteld dat de berichtgeving in sommige gevallen niets meer met voetbal te maken heeft en dat objectiviteit in de sportjournalistiek niet bestaat. Volgens de participanten lag ten grondslag aan deze negatieve berichtgeving een reeks voetbalwedstrijden tussen Nederland en Portugal, waarbij Portugal keer op keer wist te winnen. Iets wat volgens de participanten kwaad bloed zet. Daarnaast wordt de wedstrijd tussen Nederland en Portugal op het WK in 2006 gezien als wedstrijd die veel stof heeft doen opwaaien en de berichtgeving in grote mate negatief heeft doen kleuren. In deze wedstrijd, die 'de slag van Neurenberg' wordt genoemd, vielen er namelijk 16 gele kaarten en 4 rode kaarten. De dominante vertogen in de Nederlandse sportmedia, wat Portugees voetbal betreft, werden grotendeels door de participanten verworpen. Alhoewel de media door alle participanten als overwegend negatief werden gekenmerkt, gaven niet alle participanten een *oppositional reading* aan het artikel dat ze in het interview werd voorgelegd. Zo gaven de meeste participanten een *negotiated reading*, waarbij ze stelden het niet eens te zijn met de auteur maar in zekere zin wel zijn mening wel te begrijpen of te delen. Er werd door een aantal participanten wel aangegeven dat in het geval het artikel niet negatief over Cristiano Ronaldo, maar negatief over Portugees voetbal in

algemenere zin was gegaan, ze het zich meer hadden aangetrokken. Daarnaast werd er door een aantal participanten een *oppositional reading* aan het artikel geven, waarbij de participanten erg boos konden worden om hoe er over Cristiano Ronaldo wordt gesproken.

Een aantal participanten gaf aan als gevolg van de negatieve toon in de berichtgeving over Portugees voetbal door de Nederlandse sportmedia geen voetbal meer op Nederlandse televisie te kijken. Dit kan gezien worden als vorm van buitensluiting door de media. Alhoewel Morley (2001) stelt dat buitensluiting door de media kan leiden tot het niet thuis voelen van een individu of groep in een land, was dat bij de participanten in dit onderzoek niet het geval omdat ze negatieve berichtgeving wisten te relativiseren. Daarnaast gaven participanten aan in sommige gevallen te merken dat collega's, vrienden, of andere bekenden de negatieve vertogen over Portugees voetbal deelden. Er is hierbij niet expliciet naar voren gekomen dat de media invloed hebben gehad op deze meningen, of dat deze al bestonden of simultaan zijn ontstaan. Wellicht is dit een interessante invalshoek voor vervolgonderzoek. Een aantal participanten gaf aan dat negatieve berichtgeving, maar ook negatieve meningen onder de Nederlanders er voor kan zorgen dat zij zich minder Nederlands voelen of een aversie tegenover de Nederlanders krijgen. Wel stellen ze hierbij dat dit van tijdelijke aard is.

Alhoewel de participanten zich al niet verbonden voelden met het Nederlands elftal voordat er volgens hun negatief verslag werd gedaan over het Portugese voetbal, heeft de berichtgeving bij sommigen er toe geleid dat ze een afkeer hebben gekregen voor de Nederlandse sportverslaggeving en het Nederlandse elftal. Hierin is te merken dat spanningen tussen de media en de participanten kunnen leiden tot *reterritorialization*, omdat nationaliteiten tegenover elkaar komen te staan (Corpus Ong, 2009; Morley, 2001). Alhoewel de media zich vaak richten tot het Portugese voetbal wordt dit door de participanten hoog opgenomen, omdat het betrekking heeft op een groep waar ze zich verbonden mee voelen. In sommige gevallen leidt dit tot een geslotenheid tegenover het Nederlands nationale voetbalelftal. In een enkel geval wordt dit tijdelijk doorgetrokken naar de samenleving en het Nederlands zijn in geheel. Alhoewel Corpus Ong (2009) *reterritorialization* relateert aan *closed cosmopolitanism* is het wellicht overtrokken om te beweren dat hier een vorm van *closed cosmopolitanism* te zien is. De participanten trekken zich immers niet terug in hun eigen

cultuur, maar blijven open staan voor andere culturen. Bovendien heeft de geslotenheid die ontstaat bij de participanten slechts betrekking op het Nederlands nationale voetbal. Wel is te zien dat er in sommige gevallen bij conflicten met bekenden een geslotenheid ontstaat. Echter een gevoel dat of van tijdelijke aard is, of door de participanten gerelativeerd kon worden, omdat het 'maar voetbal' is. De participanten lijken hierbij de media niet interessant genoeg te vinden om van invloed te zijn op hoe zij zich thuis voelen. Het thuis voelen vindt immers plaats op basis van normatieve identificatie met Nederland, en emotionele identificatie met vrienden, familie en een in Nederland opgebouwd leven. Wel draagt de negatieve berichtgeving voor de helft van de participanten bij aan een afkeer tegenover het Nederlands elftal. Daarmee zorgt de, volgens de participanten, negatieve media wel voor botsingen tussen nationaliteiten die zorgen voor het herbevestigen van nationale grenzen en het denken in termen van nationaliteit. Dit zou andere vormen van identificatie, zoals functionele identificatie kunnen belemmeren, waarmee volgens de WRR (2007) wederzijdse insluiting vergroot kan worden.

Dit onderzoek hoopt bij te dragen aan het zichtbaar maken van ongeziene, of minder opgemerkte, botsingen tussen nationaliteiten die plaatsvinden bij het consumeren van voetbalmedia. Botsingen die in het dagelijks leven niet of minder voorkomen. Dit is in lijn met eerder onderzoek van Hermes (2005) en Van Sterkenburg (2013) waarbij ondervonden werd dat voetbaluitzendingen sterke emoties en tijdelijke uitingen van nationalisme en trots kunnen uitlokken. Van Sterkenburg (2013) richt zich in zijn onderzoek op de binding van de grote etnische groepen (autochtone Nederlanders, Surinaamse Nederlanders, en Marokkaanse Nederlanders) met het Nederlands nationale voetbal. In deze thesis werd er gekeken naar binding met zowel het Nederlandse elftal als met het Portugese elftal, maar door de kleinere, minder zichtbare, Portugees-Nederlandse groep. Een groep die een blik waardig is, omdat zoals uit dit onderzoek is gebleken, naar aanleiding van de Nederlandse sportmedia, botsingen tussen nationaliteiten plaatsvinden. Naast binding met het nationale voetbal werd er gekeken naar of de media volgens de participanten een rol speelden in gevoelens van buitensluiting en het zich thuis voelen in Nederland van de Portugees-Nederlandse migrant.

In sommige gevallen zouden dezen conflicten kunnen leiden tot buitensluiting door de media, zoals sommige participanten aan gaven niet meer naar Portugees voetbal op

Nederlandse televisie te kijken. Het is van belang om dergelijke botsingen tussen nationaliteiten zichtbaar te maken. Dat ze ongezien zijn wil immers niet zeggen dat ze individuen of groepen mensen in hun leven niet kunnen belemmeren. Alhoewel de sportmedia in de meeste gevallen niet voor grote problemen zorgden, gaf een van de participanten immers wel aan dat reacties van mensen er in het verleden bij hem toe hebben geleid dat hij zich niet thuis voelde, waarbij hij zelfs een voorbeeld noemde waarbij familie werd bedreigd.

Alhoewel de participanten aan gaven zich wel thuis te voelen in Nederland gaf een deel aan zich niet te kunnen identificeren met het Nederlands elftal, en was er een lage mate van emotionele identificatie met Nederland te herkennen. Dit hoeft niet per se een gevolg te zijn van buitensluiting door de sportmedia, maar voor sommigen belemmert deze vorm van buitensluiting de mogelijkheid tot identificatie met het Nederlands elftal. Gezien volgens Van Hilvoorde et al. (2010) en Cho (2009) rituelen en dergelijke, die in het nationale voetbal te vinden zijn, nodig zijn om nationaliteit te ervaren en een gevoel van thuis voelen kunnen creëren, zou afgevraagd kunnen worden of het niet kunnen identificeren met het Nederlands elftal een rol speelt in een lage mate van emotionele identificatie met Nederland in bredere zin.

5.2 Beperkingen en toekomstig onderzoek

De participanten die in dit onderzoek zijn geïnterviewd waren overwegend hoog opgeleid, het zou kunnen dat hierdoor Portugees-Nederlandse migranten met een ander denkbeeld niet in dit onderzoek voorkomen. Hetzelfde geldt voor de manier waarop de participanten zijn gerekruteerd. Het zou kunnen zijn dat door participanten via Portugese kringen te rekruteren, andere mensen die bijvoorbeeld een mindere emotionele identificatie met Portugal zouden kunnen hebben in dit onderzoek ontbreken. In verder onderzoek zou het dan interessant zijn om ook naar de denkbeelden van deze mensen te kijken.

Gezien mijn eigen Portugees-Nederlandse identiteit is het mogelijk dat mijn identiteit een rol in de interviews heeft gespeeld. Zo zou het bijvoorbeeld kunnen hebben geleid tot 'Portugees' sociaal wenselijke antwoorden. Aan de andere kant heeft deze identiteit wellicht ook dienst kunnen doen om het vertrouwen van participanten te winnen.

Een interessant punt dat uit de interviews naar voren kwam was dat, volgens het beeld

dat de participanten hebben, de sportmedia niet objectief lijken te zijn. Dit werd door meerdere participanten gesteld. Een wellicht boeiende invalshoek voor vervolgonderzoek zou zijn om af te vragen of het ook daadwerkelijk zo is dat de Nederlandse sportmedia niet objectief zijn en in het geval dit zo is, waarom de idealen die we stellen aan reguliere verslaggeving niet gelden in de sportjournalistiek.

Om tot slot nog een laatste blik te werpen op de onderzoeksvraag die in deze thesis centraal stond, welke rol de receptie van Portugees voetbal in de Nederlandse media speelt in het zich thuis voelen van de Portugees-Nederlandse migrant in Nederland, is in dit onderzoek betoogd dat voetbal en negatieve berichtgeving kunnen zorgen voor fluctuaties in identiteit, het tegenover elkaar stellen van nationaliteiten, en buitensluiting door de sportmedia. Echter speelt dit volgens de participanten geen rol in hoe zij zich thuis voelen in Nederland, omdat het thuis voelen plaats vindt op basis van normatieve en emotionele identificatie. Daarnaast werd voetbal gerelativeerd en als uiteindelijk onbelangrijk gekenmerkt. De WRR (2007) lijkt vooral emotionele identificatie te koppelen aan gevoel van verbondenheid met anderen of met Nederland, maar zoals in dit onderzoek betoogd wordt lijkt ook normatieve identificatie de mogelijkheid te bieden aan individuen om zich ergens thuis te voelen of zich ergens mee verbonden te voelen. Een onderwerp dat wellicht in de toekomst verder uitgediept kan worden.

Literatuurlijst

- Alabarces, P., Tomlinson, A., & Young, C. (2001). Argentina versus England at the France '98 World Cup: Narratives of Nation and Mythologizing the Popular. *Media, Culture and Society*, 23, 547-566. doi: 10.1177/016344301023005001
- Anderson, B. (1983). *Imagined Communities*. London: Verso.
- Aksoy, A., & Robins, K. (2000). Thinking across spaces: Transnational television from Turkey. *European Journal of Cultural Studies*, 3, 343-365. doi: 10.1177/13675494000300305
- Ang, I. (2001). *On Not Speaking Chinese*. London: Routledge.
- Baarda, D. B., & De Goede, M. P. M. (2006). *Basisboek Methoden en Technieken*. Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers.
- Billings, A. C., Brown, C. L., Crout III, J. H., McKenna, K. E., Rice, B. A., Timanus, M. E., & Ziegler, J. (2008). The Games Trough the NBC Lens: Gender, Ethnic, and National Equity in the 2006 Torino Winter Olympics. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 52(2), 215-230. doi: 10.1080/08838150801992003
- Bink, S., & Massaro, G. (n.d.). Media en etnisch culturele diversiteit in Nederland. Geraadpleegd op scholar.google.nl
- Boeije, H. (2010). *Analysis in Qualitative Research*. London: SAGE.
- Boyle, R., & Monteiro, M. (2005). 'A Small Country with a Big Ambition' Representations of Portugal and England in Euro 2004 British and Portuguese Newspaper Coverage. *European Journal of Communication*, 20, 223-244. doi: 10.1177/0267323105052299
- Cho, Y. (2009). Unfolding sporting nationalism in South Korean media representations of the 1969, 1984 and 2000 Olympics. *Media, Culture & Society*, 31(3), 347-364. doi: 10.1177/0163443709102709
- Chow, Y. F., Zwier, S., & van Zoonen, L. (2008). Bananen, modelminderheid en integratie. Mediagebruik en identificaties onder jonge chinezen in Nederland. *Migrantenstudies*, p. 72-84. Geraadpleegd op <http://www.narcis.nl/>
- Coelho, J. N. (2004). "Vestir a camisola" - jornalismo desportivo e a selecção nacional de futebol. *Media & Jornalismo*, 4, 27-39. Geraadpleegd op <http://www.revistas.univerciencia.org/>
- Connell, J., & Gibson, C. (2003) *Sound Tracks. Popular Music, Identity and Place*. London: Routledge.
- Corpus Ong, J. (2009). The cosmopolitan continuum: locating cosmopolitanism in media and cultural studies. *Media, Culture and Society*, 31, 449-466. doi: 10.1177/0163443709102716
- Driessen, G. (2010). Structurele en culturele integratie, generaties en onderwijsprestaties. *Migrantenstudies*, 3, 262-279. Geraadpleegd op <http://www.migrantenstudies.nl/>
- Finlay, L. (2002). "Outing" the Researcher: The Provenance, Process, and Practice of Reflexivity. *Qualitative Health Research*, 12(4), 531-545. doi: 10.1177/104973202129120052
- FORUM. (2010). *FORUM Factsheet: Etnische diversiteit binnen de bevolking* (FORUM, oktober 2010). Geraadpleegd op <http://www.forum.nl/>
- Georgiou, M. (2006). *Diaspora, Identity and the Media: Diasporic Transnationalism and Mediated Spatialities*. Creskill, NJ: Hampton Press.
- Gold, S. (2012). Three studies of the Portuguese diaspora in North America. *Identities: Global studies in Culture and Power*, 19(1), 103-112. doi: 10.1080/1070289X.2012.672852

- Hall, S. (1990). Cultural Identity and Diaspora. In J. Rutherford (Red.), *Identity: Community, Culture, Difference* (pp. 222-237). London: Lawrence & Wishart.
- Hall, S. (1997). *Representations: Cultural Representations and Signifying Practices*. London: Sage.
- Hermes, J. (2005). Burnt Orange: Television, Football, and the Representation of Ethnicity. *Television New Media*, 6(1), 49-69. doi: 10.1177/1527476403255819
- Hermes, J., & Reesink, M. (2003). *Inleiding televisiestudies*. Amsterdam: Boom.
- Klimt, A. (2010). Enacting national selves: Authenticity, adventure and disaffection in the Portuguese Diaspora. *Identities: Global Studies in Culture and Power*, 6(4), 513-550. doi: 10.1080/1070289X.2000.9962654
- Kvale, S. (1996). *Interviews: An introduction to qualitative research interviewing*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Laarman, C. (2007). De Portugeestalige migranten en hun parochies in de Nederlandse katholieke kerk, 1969-2005. *Tijdschrift voor sociale en economische geschiedenis*, 4(1), 117-142. Geraadpleegd op <http://www.tseg.nl/>
- Lechner, F. (2007). Imagined communities in the global game: soccer and the development of Dutch national identity. *Global Networks*, 7, 193-229. doi: 10.1111/j.1471-0374.2007.00166.x
- Leezenberg, M., & De Vries, G. (2001). *Wetenschapsfilosofie voor geesteswetenschappen*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Legard, R., Keegan, J., & Ward, K. (2003). In-depth interviews. In J. Ritchie, & J. Lewis (Red.), *Qualitative research practice: A guide for social science students and researchers* (pp. 138-169). London: Sage.
- Lindo, F., & De Vries, M. (1998). Allochtone jongeren. In R. Penninx, H. Münstermann, & H. Entzinger (Red.), *Etnische minderheden en de multiculturele samenleving* (pp. 502-537). Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Madianou, M. (2011). Beyond the Presumption of Identity? Ethnicities, Cultures, and Transnational Audiences. In V. Nightingale (Red.), *The Handbook of Media Audiences* (pp. 444-458). Oxford: Wiley-Blackwell.
- Medimmigrant. (n.d.). *Begrippenkader: etnisch - culturele minderheden*. Geraadpleegd op <http://www.medimmigrant.be>
- Moorti, S. (2003). Desperately Seeking An Identity: Diasporic Cinema and the Articulation of Transnational Kinship. *International Journal of Cultural Studies*, 6, 355-376. doi: 10.1177/13678779030063007
- Morley, D. (2001). Belongings. Place, space and identity in a mediated world. *European Journal of Cultural Studies*, 4, 425-448. doi: 10.1177/136754940100400404
- Mossou, S. (2014, 14 jan). Waarom we nooit écht van Ronaldo zullen houden. *AD.nl*. Geraadpleegd op <http://www.ad.nl>
- Nederveen Pieterse, J. (2001). Hybridity, So What?: The Anti-Hybridity Backlash and the Riddles of Recognition. *Theory Culture Society*, 18, 219-245. doi: 10.1177/026327640101800211
- Papastergiadis, N. (2005). Hybridity and Ambivalence: Places and Flows in Contemporary Art and Culture. *Theory Culture Society*, 22, 39-64. doi: 10.1177/0263276405054990
- Rentes de Carvalho, J. (2008). *Gods toorn over Nederland*. Amsterdam/Antwerpen: Atlas.

- Rentes de Carvalho. (2013). In *Wikipedia*. Geraadpleegd 16 januari, op http://nl.wikipedia.org/wiki/José_Rentes_de_Carvalho
- Schoenmakers-Klein Gunnewiek, M. (1993). Portuguese. In G. Extra, & L. Verhoeven (Red.), *Community Languages in the Netherlands* (pp. 253-277). Amsterdam: Swets & Zeitlinger.
- Schoenmakers-Klein Gunnewiek, M. (1998). *Taalverlies door taalcontact? Een onderzoek bij Portugese migranten*. Tilburg: Tilburg University Press.
- Shadid, W. (2009). Moslims in de media: de mythe van de registrerende journalistiek. In S. Vellenga, S. Harchaoui, H. El Madkouri, & B. Sijses (Red.), *Mist in de polder. Zicht op ontwikkelingen omtrent de islam in Nederland* (pp. 173-193). Aksant, Amsterdam.
- Stokes, J. (2003). *How to do media & cultural studies*. London: Sage.
- Storey, J. (2006). *Cultural theory and popular culture. An introduction* (4de druk). Harlow: Pearson Education Limited.
- Suddaby, R. (2006). From the editors: What grounded theory is not. *Academy of Management Journal*, 49(4), 633-642. Geraadpleegd op <http://amj.aom.org>
- Tomlinson, J. (1999). *Globalization and Culture*. Cambridge: Polity.
- Van Sterkenburg, (2013). National bonding and meanings given to race and ethnicity: watching the football World Cup on Dutch TV. *Soccer & Society*, 14, p. 386-403. doi: 10.1080/14660970.2013.801267
- Van Hilvoorde, I., Elling, A., & Stokvis, R. (2010). How to influence national pride? The Olympic medal index as a unifying narrative. *International Review for the Sociology of Sport*, 45(1), 87-102. doi: 10.1177/1012690209356989
- Werbner, P. (1999). Global Pathways: Working-class Cosmopolitans and the Creation of Transnational Ethnic Worlds. *Social Anthropology*, 7(1), 17-35. doi: 10.1111/j.1469-8676.1999.tb00176.x
- Werbner, P. (2005). The Translocation of Culture: 'Community Cohesion' and the Force of Multiculturalism in History. *Sociological Review*, 53, 745-768. doi: 10.1111/j.1467-954X.2005.00594.x
- Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR). (2007). *Identificatie met Nederland*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Bijlage 1 - Topiclijst

Algemeen

- Naam, geslacht en leeftijd.
- Opleiding, beroep.
- Etnische afkomst, nationaliteit(en) en geboorteland.
- Etnische afkomst ouders.

Sociaal milieu

- Etnische afkomst familie.
- Etnische afkomst vrienden.
- In welke kringen vindt het meeste contact plaats?
- Soort activiteiten met vrienden?
- Soort activiteiten met familie?
- Hoe ben je opgevoed?

Mediagebruik

- Van welke Nederlandse media worden er gebruik gemaakt?
- Televisie, radio, kranten, films, internet.
- Waarom?
- Van welke Portugese media worden er gebruik gemaakt?
- Televisie, radio, kranten, films, internet.
- Waarom?
- Heb je je wel eens door de media buitengesloten gevoeld?

Identiteit/Loyaliteit/Thuis voelen

- Voel jij je Nederlands of Portugees? Waarom?
- Attitude tegenover Nederlandse cultuur (Wat vind je van de Nederlandse cultuur?)
- Attitude tegenover Portugese cultuur (Wat vind je van de Portugese cultuur?)
- Welke cultuur vind je beter?
- Welke normen en waarden zijn typisch Nederlands of Portugees en ik welke kan jij je vinden?
- Ben je trots op Nederland/Portugal? Waarom wel/waarom niet?
- Voel jij je thuis in Nederland/Portugal? Waarom wel/waarom niet?
- Hoor je bij de Nederlandse samenleving? Hoor je bij de Portugese samenleving?
- Hoe sta je tegenover andere culturen?
- Staan Nederlanders open voor andere culturen?
- Voel jij je [stad, vb. Haags]?
- Voel jij je Europees?

Mediareceptie

- Wat wordt er in de Nederlandse media over Portugezen of de Portugese cultuur gezegd?
- Mening over representaties van de Portugese cultuur in de Nederlandse media?
- Wat betekent voetbal voor jou?
- Met welke teams en nationale elftallen voel jij je verbonden? waarom?
- Zou je jezelf ooit voor een ander team zien juichen? waarom wel/niet?
- Wat wordt er in de Nederlandse media over voetbal gezegd?
- Mening over representaties van Portugees voetbal in de Nederlandse media?
- Gevoel van buitensluiting?
- Wat betekenen Cristiano Ronaldo en José Mourinho voor jou?
- Wat doen negatieve berichten in de media over Portugees voetbal met je?
- Worden negatieve berichten in de media over Portugees voetbal overgenomen door collega's, kennissen of vrienden?
- Wat doet het met je als collega's kennissen of vrienden negatief zijn over Portugees voetbal?
- Tast de media de Portugese identiteit of het beeld van Portugezen aan?

Bijlage 2 - Informed consent form

CONSENT REQUEST FOR PARTICIPATING IN RESEARCH

FOR QUESTIONS ABOUT THE STUDY, CONTACT:

Ricardo Santos
Apeldoornselaan 240
2574 LV Den Haag
ricardoroque@hotmail.com
0611950665

DESCRIPTION

You are invited to participate in a research about Portuguese soccer. The purpose of the study is to understand how you perceive representations of Portuguese soccer in the Dutch media.

Your acceptance to participate in this study means that you accept to be interviewed. In general terms,

- the questions of the interview will be related to Portuguese soccer
- your participation in the experiment will be related to Portuguese migrants
- my observations will focus on feelings of belonging

Unless you prefer that no recordings are made, I will use a tape recorder for the interview group. You are always free not to answer any particular question, and/or stop participating at any point.

RISKS AND BENEFITS

As far as I can tell, there are no risks associated with participating in this research. Nevertheless, I will make sure that you cannot be identified, by using pseudonym and/or general identification like age and gender. I will use the material from the interviews exclusively for academic work, such as further research, academic meetings and publications.

TIME INVOLVEMENT

Your participation in this study will take approximately one hour. You may interrupt your participation at any time.

PAYMENTS

There will be no monetary compensation for your participation.

PARTICIPANTS' RIGHTS

If you have decided to accept to participate in this project, please understand your participation is voluntary and you have the right to withdraw your consent or discontinue participation at any time without penalty. You have the right to refuse to answer particular questions. If you prefer, your identity will be made known in all written data resulting from the study. Otherwise, your individual privacy will be maintained in all published and written data resulting from the study.

CONTACTS AND QUESTIONS

If you have questions about your rights as a study participant, or are dissatisfied at any time with any aspect of this study, you may contact –anonymously, if you wish— Ricardo Santos (contact information above).

Waarom we nooit écht van Ronaldo zullen houden

Door: Sjoerd Mossou

14-1-14 - 07:07

Het is gemakkelijk om Cristiano Ronaldo (28) te bewonderen als de weergaloze voetballer die hij is. Maar waarom is het zo moeilijk écht van hem te houden? Waarom raakt hij, die spectaculaire en haast perfecte topatleet, ons nooit in het hart? Waarom hadden we die Gouden Bal gisteravond liever aan een ander gegund?

Dikke, natte tranen huilde Cristiano Ronaldo gisteravond om 20.00 uur, toen hij eindelijk kreeg waar hij zo lang en hevig naar verlangde: de Gouden Bal voor de wereldvoetballer van het jaar. Hij tilde snikkend zijn zoontje mee het podium op. Iets verderop snotterde zijn lieve kleine moedertje mee.

Cristiano Ronaldo begon over Eusebio, de Portugese voetballegende die onlangs overleed, en hij keek even naar de hemel. Emotioneler zie je dit soort prijsuitreikingen zelden - en toch had het gesnik ook iets pathetisch. Huilde Cristiano Ronaldo hier om zijn familie, of om de betreurde Eusebio, of werd hij vooral heel emotioneel van zichzelf?

Dat is wel erg cynisch gedacht, zult u denken, en daar heeft u gelijk in. Wie ben ik, simpele stukjesschrijver, om de emoties van Cristiano Ronaldo in twijfel te trekken? Zou het kunnen dat de Beste Voetballer ter Wereld 2013 overweldigd werd door puur en oprecht sentiment?

Ja, dat zou kunnen. Maar het punt is: u en ik geloofden hem niet. Niet écht.

Zelfs wanneer Cristiano Ronaldo ons zijn menselijkheid toont - of tracht te tonen - raakt hij ons niet rechtstreeks in het hart. We hebben automatisch de neiging te twijfelen aan zijn oprechtheid. Onverminderd zien we hem als een wandelende reclamezuil voor mannenluchtjes en onderbroeken. Met die eeuwige gladde kapsels. Met die holle zinnen. Met dat photoshoplichaam. Met die maniertjes.

Soms lijkt hij meer op een robot dan op een mens. We bewonderen heus de atleet en de geweldige voetballer, die 69 doelpunten maakte in het kalenderjaar 2013, en die zo vaak beslissend was voor Portugal en Real Madrid. Op zijn werkethiek valt helemaal niets aan te merken. Hij traint en perfectioneert zijn spel als een monnik, elke dag opnieuw. Hij rookt niet en drinkt niet. Zijn fenomenale sportlichaam is niet zomaar door God gegeven; hij werkte er duizenden uren lang aan in de sportschool en op het veld.

Maar tegelijk irriteert die perfectie. Dat zal vast de jaloezie zijn van ons stervelingen, maar het is meer dan dat alleen. We willen houden van sporthelden. We willen in het hart geraakt worden.

Door Lionel Messi, dat geinige knuffelachtige pingelmannetje. Door Diego Maradona, met al zijn onvolmaaktheden. Door Johan Crujff, het eeuwig onnavolgbare kind van Betondorp. Ze intrigeren ons door wat ze kunnen, maar ook om wie ze zijn. Ook zij wekken soms ergernis, maar net zo vaak liefde.

Cristiano Ronaldo doet ons versteld staan van zijn voetbalspel, maar hij heeft niet het talent omarmd te worden door de wereld. Hij is een icoon van deze tijd, maar bovenal een marketingicoon. Geen voetballer ter wereld dook zo vaak op in gelikte reclamecampagnes en fotoshoots. Zelfs David Beckham niet. In alles wat hij doet, schuilt een hang naar theater. In alles lijkt hij zich bewust van de camera's en de schijnwerpers, zelfs wanneer hij huilt.

Onlangs werd er op Madeira een speciaal Cristiano Ronaldo-museum geopend. Het is precies een museum zoals je je dat voorstelt. Als bezoeker word je overal overweldigd door zijn beeltenis. Het is geen intiem Ronaldo-museumpje, vol vergeelde shirtjes en oude medailles, maar veel meer een Ronaldo-experience. Alles glimt en schittert en blinkt in een groots en modern decor.

Toen hij onlangs de tweestrijd met Zweden besliste met een hattrick (goed voor een ticket voor het WK van komende zomer) bewees dat zijn vermogen om een heel team op zijn schouders te nemen. Ronaldo is zó goed, dat hij de meest cruciale wedstrijden voor je kan winnen, nagenoeg in zijn eentje. Hij won met Real Madrid geen grote prijzen in 2013, wonderlijk genoeg, maar over een heel jaar was zijn klasse onmiskenbaar.

Dat maakt zijn verkiezing tot Wereldvoetballer van het Jaar dik verdiend - en niemand zal dat betwisten. Maar stiekem hadden we die Gouden Bal liever aan iemand anders gegund. Aan iemand van vlees en bloed. Dat vooral.

De Persgroep Digital. Alle rechten voorbehouden.